

**Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer 2024-es bevezetésének jogi alapjai és
társadalmi fogadtatása Magyarországon – kitekintéssel, és összehasonlítva az Európai
Unióban működő más rendszerekkel**

Jelige: LHM044

A dolgozat lezárásának dátuma: 2025. január 7.

Tartalomjegyzék

I. Bevezető gondolatok	2
II. Körforgásos gazdaság és csomagolási hulladék az Európai Unióban	5
II.1. Körforgásos gazdaság az EU-ban	5
II.1.1. Körforgásos gazdaság szabályozása az EU-ban.....	7
II.2. Csomagolási hulladék problémája az EU-ban	8
II.2.1. Csomagolási hulladék szabályozása az EU-ban.....	9
II.3. A betétdíjas rendszerek a körforgásos gazdaságban, az italcsomagolások problémájának kezelésére.....	13
III. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek	14
III.1. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek kialakulása	14
III.1.1. A törvényi szabályozás útján megjelenő DRS-ek.....	14
III.2. A rendszerek működése	17
III.3. A rendszerek eredményei	18
III.3.1. A rendszerek teljesítménye	19
III.3.2. A rendszerek társadalmi támogatottsága	20
IV. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer Magyarországon.....	23
IV.1. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer működése	24
IV.2. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer társadalmi fogadtatása Magyarországon...	26
IV.2.1. A rendszer bevezetése előtti időszak	26
IV.2.2. A rendszer bevezetése utáni időszak	27
V. Fogyasztók részvétele az italcsomagolás-visszaváltási rendszerben	29
V.1. A fő motivációk a DRS-ben való részvételre	30
V.1.1. Gazdasági ösztönzők.....	30
V.1.2. Környezeti ösztönzők.....	31
V.1.3. Jótékonyosság.....	32
V.2. A fő akadályok a DRS-ben való részvételre	33
V.2.1. Kényelmetlenség	33
V.2.2. Tudatosság hiánya.....	33
V.2.3. Az italcsomagolások jogosultságának hiánya.....	34
V.3. „Egyszerű” megoldás a fogyasztók DRS-ben való részvételének növelésére.....	34
VI. Záró gondolatok.....	36
Irodalomjegyzék	39

I. Bevezető gondolatok

A hulladék kérdése korunk egyik legnagyobb környezeti-, társadalmi- és gazdasági kihívása is egyben. A modern fogyasztói társadalom kialakulásával, annak életmódja következtében, egyre több hulladék termelődött és termelődik napjainkban is, ami komoly terhelést jelent a természetes ökoszisztémákra. A túlzott csomagolás¹, az egyszer használatos műanyagok elterjedése², valamint a fenntarthatatlan termelési és fogyasztási szokások mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a hulladék kezelése, újrahasznosítása és újrafeldolgozása kiemelt fontosságú kérdéssé váljon. A helytelen hulladékgazdálkodás következményei, mint a talajszennyezés, a víz- és levegőszennyezés, valamint az élővilág pusztulása pedig sürgető megoldásokat igényelnek a fenntartható jövőnk biztosítása érdekében.

A megfelelő megoldások megtalálása mellett az Európai Unió (EU)³ is elkötelezett, hiszen egy olyan globális kihívásról beszélünk, amely már regionális és nemzetközi szinten is a lehető leghamarabb megoldandó problémák között szerepel, az utóbbi időben egyre hangsúlyosabban. Ennek következtében, az EU-ban közel tíz éve került a figyelem középpontjába a körforgásos gazdaság koncepciója. Ebben a gazdasági koncepcióban nincsenek hulladékok és a ma termékei tulajdonképpen a jövő alapanyagait jelentik. Körforgásos elnevezését onnan kapta, hogy a termékek legyártás, majd felhasználás után azonos vagy feldolgozott formában visszakérülnek a gyártásba, ezzel kialakítva egy körforgásos rendszert.⁴

Ebben a körforgásos rendszerben jelentős szerepet játszik a csomagolási hulladék is, amely az egyik legnagyobb problémát jelenti a keletkező hulladékok tekintetében az EU-ban is. Már a 90-es évek óta különös figyelmet szentelnek a csomagolási hulladék szabályozására az EU-ban, ami napjainkban igen erősen a figyelem középpontjába került. Ilyen és ehhez hasonló problémákra keresi a megoldást az EU is, amelyet már uniós szintű szabályozás útján kíván kezelni, a nagyobb hatékonyság és a fenntartható jövő érdekében.

¹ A csomagolás könnyebbé teszi az áruk szállítását és megővását. Ugyanakkor, mind a csomagolás előállítása, mind a keletkező csomagolási hulladék jelentős hatást gyakorol a környezetre.

² Az egyszer használatos műanyagok egészben vagy részben műanyagból és általában egyszeri vagy rövid idejű használatra készülnek, mielőtt eldobnák őket.

³ Az Európai Unió (EU) egy, a világon egyedülálló gazdasági és politikai unió. Egy közös hatáskörgyakorláson alapuló szupranacionális szervezet, amely jelenleg 27 tagállammal rendelkezik.

⁴ *Ha a kör bezárul – a körforgásos gazdaság jelentősége és lehetőségei*. PricewaterhouseCoopers Magyarország Kft. 2018. 4. p. Elektronikusan elérhető: <https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 18.)

A csomagolási hulladék egyre növekvő mennyiségének kezelésének egy eszközeként tekintenek a betétdíjas rendszerekre (DRS)⁵, amelyeket az utóbbi években számos uniós tagállam, jogi nyomásgyakorlás hatására, be is vezetett már.⁶ Így történt ez Magyarországon is, 2024. január 1-jével. Ezek a rendszerek és az általuk hozott változások jelentősen érintik - többek között - a fogyasztókat is. De ér-e bármit a megfelelően kialakított jogszabályi háttér, ha nincs mögötte társadalmi támogatottság és tudatosság?

A kutatásom célja, hogy társadalomtudományi hallgatóként és az uniós jog, valamint a környezetvédelem, azon belül is a hulladék kérdése iránt érdeklődőként, a Magyarországon is bevezetésre került italcsomagolás-visszaváltási rendszer apropóján, megerősítsem azt az állítást, miszerint: akár uniós szabályozásról, akár tagállami belső jogszabályokról van szó, különösen a környezetvédelmet érintő kérdésekben, a jogszabály adott társadalomban történő érvényesülése nagymértékben függ az adott társadalomtól, annak környezeti ügyekhez történő hozzáállásától és környezeti tudatosságától.

A kutatási módszertanomat illetően, kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerekre alapozva a dolgozatom második fejezetében szeretném részletezni a körforgásos gazdaság koncepcióját és annak szabályozását az EU-ban, valamint a csomagolási hulladék problémáját és annak szabályozását, a téma szempontjából releváns uniós jogszabályok áttekintésére és vizsgálatára, valamint az Európai Parlament, az Európai Bizottság, az Európai Tanács és az Európai Unió Tanácsa hivatalos oldalain⁷ fellelhető hivatalos anyagokra alapozva. Ezt követően a harmadik fejezetben az italcsomagolás-visszaváltási rendszereket szeretném az addig leírtak alapján kontextusba helyezni és egy általános ismertetőt adni róluk, kitekintéssel az Európai Unióban működő rendszerekre. Ezen fejezet megírásához a már meglévő angol nyelvű szakirodalomra alapoztam, amelyet azért tartottam fontosnak, hogy rendelkezek a megfelelő háttérismeretekkel a téma elsajátításához. A negyedik fejezetben külön szeretnék kitérni a Magyarországon bevezetésre került rendszerre, amelyet egy általam készített interjú alapján ismertem meg részletesen, illetve két kérdőív eredményének felhasználásával – melyek közül az egyik a saját kérdőíves felmérésem eredménye - a magyar társadalom rendszerhez való

⁵ Betétdíjas rendszer, angolul Deposit Return System (DRS), ahol a termék vásárlása során a fogyasztó nemcsak a termék árát fizeti meg, hanem egy fix betétdíjat is, amelyet a csomagolás visszaváltásakor visszakap.

⁶ Vannak tagállamok, akik már jóval hamarabb folyamodtak ezen eszköz bevezetéséhez, lásd 3. fejezet.

⁷ Az Európai Unió intézményeinek hivatalos oldalain közzétett információk alapján:

The official website of the European Commission. Elektronikusan elérhető: https://commission.europa.eu/index_en (Utolsó elérés ideje: 2024. október 18.)

The official website of the European Parliament. Elektronikusan elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 18.)

The official website of the European Council and Council of the European Union. Elektronikusan elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 18.)

hozzáállását is elemezni kívánom. Végül, az ötödik fejezetet a fogyasztók DRS-ben való részvételének elemzésére szánom, feltárván a motivációkat és a lehetséges akadályokat is a rendszerben való részvételhez, a szakirodalomban olvasottak, valamint a személyes kutatásaim eredményei alapján.

Megjegyzendő, hogy az Európában működő DRS-eket – és az DRS-eket használó társadalmakat – egy az egyben összehasonlítani, különbözőségük okán, rendkívül nehéz és nem is célszerű. Vannak bizonyos vonások, amelyek megegyeznek a rendszerekben, és a társadalom rendszerhez való hozzáállása is mérhető, de messzemenő következtetéseket levonni a rendszerek sajátos tulajdonságainak összehasonlításával nem érdemes, és mindig figyelembe kell venni az eltérő társadalmi kontextusokat is. Emiatt a kutatásomnak nem célja ezen rendszereket, többek között a magyar rendszert is, egymás mellé állítva, meghatározott szempontok alapján összehasonlítani, csupán a közös vonásaikat, az elért eredményeiket, illetve a társadalmuk rendszerhez való hozzáállását veszem nagytó alá.

Választásom azért esett erre a témára, mert a hulladékgazdálkodás, valamint a hulladék kérdése már két éve a kutatási területemet képezik. Számos aspektusból kiindulva foglalkoztam már a témával, kezdve a zöld települések és a hulladék kérdésének vizsgálatával, a Fenntartható Fejlődési Célok (SDGs)⁸ egyikéhez, „a fenntartható városok és közösségek” célhoz kapcsolódóan. Már ekkor megmutatkozott számomra, hogy a hatalmas mennyiségű hulladék keletkezése mekkora problémát jelent nemcsak a jelen, de a jövő generációinak is. Továbbá, világossá vált az is, hogy ha a gyökerénél szeretnénk elfojtani a problémát, akkor a hulladék keletkezésének a megelőzése a fontos, aminek egy kulcsfontosságú tényezője a fogyasztók hozzáállása, tudatossága. Természetesen, nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy Magyarországon 2024. január 1-től bevezették a belföldön forgalomba hozott visszaváltási díjas termékek kötelező visszaváltási rendszerét. Egy ilyen kulcsfontosságú momentum a magyarországi hulladékgazdálkodásban egy kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy a rendszer jogi alapját és működését tanulmányozzam, valamint kitekintsek más, EU-ban működő rendszerek eredményeire. Ezeken túl, pedig fontosnak tartottam a fogyasztók szempontjából is megvizsgálni mind a magyar, mind az európai rendszereket, hiszen, ahogyan az a különböző kutatási munkáim eredményeiből is kiderült, a társadalmi értékrendváltás, tudatformálás nélkül nincsen sikeres harc a hulladék keletkezése ellen.

⁸ A Fenntartható Fejlődési Célok, angolul Sustainable Development Goals (SDGs), a jövőre vonatkozó, a fenntartható fejlődés alapelveire, eszméjére alapozott fejlődés, az ezzel kapcsolatos nemzetközi együttműködés, nemzetközi fejlődés, azaz a nemzetközi fenntartható fejlődési és nemzetközi fejlesztési együttműködés céljait foglalja össze.

II. Körforgásos gazdaság és csomagolási hulladék az Európai Unióban

A bevezető gondolatokban említésre került a körforgásos gazdaság koncepciója, ami az egyre inkább növekvő hulladék mennyiségének csökkentésében – és sok más környezeti probléma megoldásában – erősen meghatározza az EU gazdasági, társadalmi és politikai gondolkodását is, közel egy évtizede. Ebben az elgondolásban egy kulcsfontosságú tényezőt jelent a csomagolási hulladék, ennek következtében a továbbiakban a körforgásos gazdaságot és a csomagolási hulladékot érintő legfontosabb alapismereteket és uniós jogi vonatkozásokat kívánom ismertetni.

II.1. Körforgásos gazdaság az EU-ban

Az Európai Unióban évente több milliárd tonna hulladék keletkezik. Annak érdekében, hogy ezt az egyre növekvő globális problémát kezelni lehessen, az Unióban egyre inkább prioritást élvez a keletkező hulladék mennyiségének csökkentése, valamint a keletkezett hulladék minél nagyobb részének újrahasznosítása, újrafeldolgozása. Ahhoz, hogy ez megvalósítható legyen, az Unió úgy aktualizálja a hulladékkezelésre vonatkozó jogszabályait, hogy azok ösztönözzék a hagyományos lineáris gazdaságról az úgynevezett körforgásos gazdaságra történő átállást.⁹

A jelenlegi gazdasági modellre ugyanis a termelés és fogyasztás lineáris megközelítése a jellemző. Ez azt jelenti, hogy a különböző nyersanyagokat a természetből kitermelik, majd használati termékeket állítanak elő belőlük.¹⁰ A hagyományos lineáris gazdasági modell csak egyszeri fogyasztással számol, emiatt a termékek olcsó, könnyen hozzáférhető alapanyagokból készülnek, az alacsonyabb minőségük miatt pedig nem is olyan tartósak, így a használatot követően hatalmas mennyiségű hulladék keletkezik, amelynek jelentős része hulladéklerakókban végzi. A körforgásos gazdaság koncepciójában, ezzel ellentétben, a használt termékek és alapanyagok a lehető leghosszabb ideig megőrzik élettartamukat, értéküket. Itt a hulladéktermelés és az erőforrás-felhasználás szintje minimális, az élettartamuk végét elért termékekben lévő erőforrások pedig bent maradnak a gazdaságban, az ismételt felhasználás révén további értéket teremtvé.¹¹

Ezen megközelítés egyik fő célja a gazdasági növekedés szétválasztása az erőforrások felhasználásától, ugyanis a nyersanyagfüggőség csökkentése kulcsfontosságú kérdés

⁹ *Circular economy: definition, importance and benefits*. 2023. The official website of the European Parliament. Elektronikusan elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 14.)

¹⁰ POMÁZI ISTVÁN - SZABÓ ELEMÉR: *A körforgásos gazdaság az Európai Unióban, Franciaországban és Németországban*. Magyar tudomány. 2019. 180. évf. 8. sz. 1199. p.

¹¹ *Circular economy: definition, importance and benefits*. 2023.

napjainkban, hiszen a népesség és vele a nyersanyagok iránti igény növekedése miatt egyre szűkösebbek a fellelhető erőforrásaink. Az erőforrások kiaknázása, a termékek újrafelhasználása és újrahasznosítása révén jelentősen lelassul, valamint a hatékonyabb és fenntarthatóbb termékek pedig már életciklusuk kezdeténél is hozzájárulnának az energia- és erőforrás-felhasználás csökkentéséhez^{12 13}.

1. ábra: Körforgásos gazdaság¹⁴

A hatékonyabb erőforrás-használat pedig természetesen társadalmi és környezeti haszonnal is társul.¹⁵ A társadalom szempontjából, a fogyasztók számára is megtakarítást jelenthet a tartósabb és innovatívabb termékek révén, amelyek hosszútávon a fogyasztók életminőségének javulását és pénzének megtakarítását jelentené. Pozitív környezeti hatásai között említhető, hogy csökkenne a táj és az élőhelyek megzavarása, valamint a biológiai sokféleség csökkenését is segítene korlátozni.¹⁶ Egy másik pozitív hatása az üvegházhatást okozó gázok éves kibocsátásának csökkenése, ugyanis „az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA)¹⁷ szerint az ipari folyamatok és a termékhasználat az EU kibocsátásának 9,10%-ért, míg a hulladékgazdálkodás 3,32%-ért felelős”¹⁸. Emellett kiemelt fontosságú a keletkező hulladék mennyiségének csökkenése is, a megbízhatóbb, újrafelhasználható, korszerűsíthető és javítható termékekre való átállás révén.

¹² Becslések szerint, a termék környezetre gyakorolt hatásának több mint 80%-a a tervezési szakaszban dől el.

¹³ Circular economy: definition, importance and benefits. 2023.

¹⁴ Circular economy: definition, importance and benefits. 2023.

¹⁵ POMÁZI – SZABÓ, 2019. 1199. p.

¹⁶ Circular economy: definition, importance and benefits. 2023.

¹⁷ Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) az Európai Unió ügynöksége, amelynek feladata, hogy megbízható, független tájékoztatás adjon a környezetről.

¹⁸ Circular economy: definition, importance and benefits. 2023.

II.1.1. Körforgásos gazdaság szabályozása az EU-ban

Az EU 2015 óta jelentős lépéseket tesz a körforgásos gazdaság felé való átmenet érdekében. Az Európai Bizottság 2015 decemberében, *"Az anyagkörforgás megvalósítása - a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv"* címmel kiadott közleményében javasolta a körforgásos gazdaságra való áttérést¹⁹, majd 2020 márciusában a Bizottság egy újabb cselekvési tervet hirdetett ki, *"A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv"* címmel.²⁰ A Parlament 2021 februárjában meg is szavazta a körforgásos gazdaság új cselekvési tervét, amely további intézkedéseket megtételét várta. Mindezt annak érdekében, hogy a karbonsemleges, környezetvédelmi szempontból fenntartható és teljesen körforgásos gazdaság 2050-ig megvalósuljon, beleértve a 2030-ra teljesítendő Fenntartható Fejlődési Célokat²¹, az újrafeldolgozás szigorúbb szabályaira, az alapanyagok felhasználására és fogyasztására vonatkozóan.²²

Végül, legújabb fejleményként, a Bizottság 2022 márciusában közzétette új cselekvési tervét a körforgásos gazdaságra való átállás felgyorsításáról, amely olyan konkrét intézkedéseket tartalmaz, mint például a fenntartható termékek általánossá tétele az EU-ban és a tudatos fogyasztói magatartás elősegítése.²³

II.1.1.1. A Hulladék Keretirányelv és módosításai

A hulladék kérdése már jóval korábban, a 2008/98/EK irányelv²⁴ kapcsán nagy hangsúlyt kapott, de a körforgásos gazdaságra való áttérés egyik kulcsfontosságú elemévé is vált. Ez az irányelv ma az Európai Unió alapvető jogi kerete az EU területén végzett hulladékkezelésre vonatkozóan.

¹⁹ COM (2015) 614 final - Az anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv.

²⁰ COM (2020) 98 final - A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv.

²¹ A Fenntartható Fejlődési Célok egyike, a 12. cél, a „Felelős fogyasztás és termelés” konkrétan foglalkozik azzal, hogy a jövőre nézve biztosítottak legyenek a fenntartható fogyasztási szokások és termelési módok.

²² Az Európai Parlament 2021. február 10-i 2020/2077(INI) állásfoglalása a körforgásos gazdaságról szóló új cselekvési tervről.

²³ *Changing how we produce and consume: New Circular Economy Action Plan shows the way to a climate-neutral, competitive economy of empowered consumers.* Press release. The official website of the European Commission. 2020. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420 (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

²⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/98/EK irányelve (2008. november 19.) a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről.

Az irányelv legutóbbi módosítása, a körforgásos gazdaságról szóló intézkedéscsomag részeként, a 2018/851/EU irányelvvel²⁵ történt meg. A módosító irányelv szigorította a hulladék megelőzésére vonatkozó szabályokat. Ennek értelmében az uniós tagállamoknak többek között olyan intézkedéseket kell hozniuk, amelyek a fenntartható termelési és fogyasztási modelleket támogatja és ösztönözniük kell az erőforrás-hatékony, tartós, javítható, újrafelhasználható és korszerűsíthető termékek tervezését, gyártását és használatát.²⁶

Az irányelv meghatározza a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszerekre (EPR)²⁷ vonatkozó minimális üzemeltetési követelményeket. Ez egy, az uniós országok által tett intézkedésekből álló csomag, amely biztosítja, hogy a termékgyártók pénzügyi felelősséget vagy pénzügyi és szervezeti felelősséget vállaljanak a termékekből keletkezett hulladékok kezeléséért. Ide tartozhat a szervezeti felelősség, valamint a hulladékmegelőzéshez, a termékek újrafelhasználhatóságához és újrafeldolgozhatóságához való hozzájárulás felelőssége is.²⁸

II.2. Csomagolási hulladék problémája az EU-ban

A körforgásos gazdaság, ahogyan az említésre került, a megbízhatóbb, újrafelhasználható, korszerűsíthető és javítható termékekre való átállás révén csökkentené a hulladék mennyiségét. A csomagolási hulladék egyike azoknak a tényezőknek, amelyek a legnagyobb problémát jelentik. A leggyakoribb csomagolási hulladékok az Eurostat 2021. évi csomagolási hulladékon belüli egyes anyagok arányaira vonatkozó becslése szerint a papír és a karton (40%), mellette jelentős a műanyag (19%), az üveg (19%), a fa (17%) és fém (5%) hulladék is.²⁹

A probléma számokban kifejezve azt jelenti, hogy 2021-ben az EU-ban, becslések szerint, 188,7 kg csomagolási hulladék keletkezett lakosonként. Ezt szemlélteti a 2. ábra, amely a csomagolási hulladék és az újrafeldolgozott csomagolási hulladék mennyiségét kilogramm/fő értékben mutatja az EU-ban, 2010 és 2021 között.

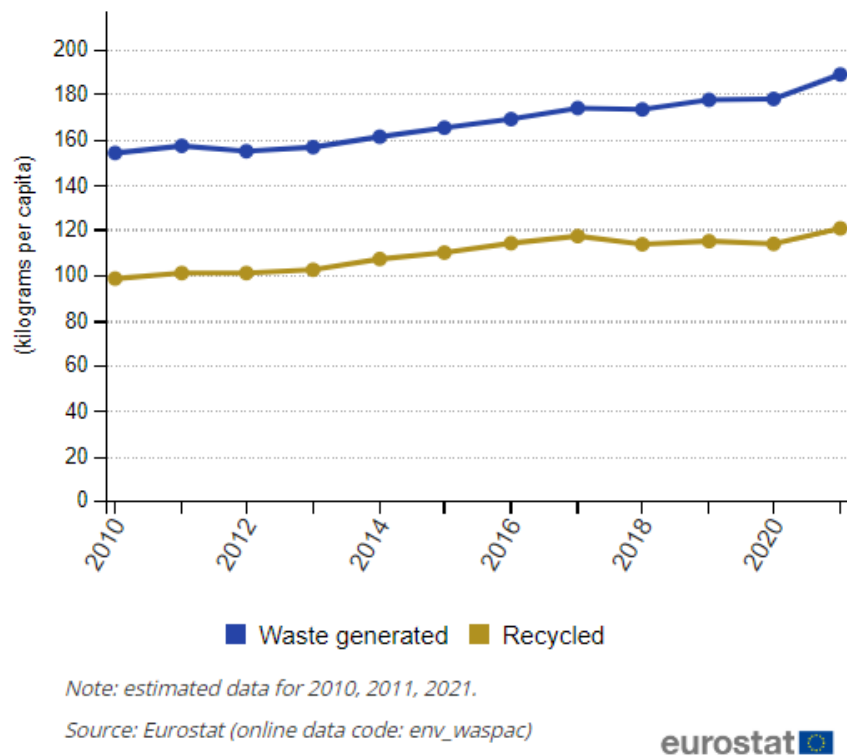
²⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/851 irányelve (2018. május 30.) a hulladékokról szóló 2008/98/EK irányelv módosításáról

²⁶ Az EU hulladékgazdálkodási jogszabálya. Elektronikusan elérhető: http://publications.europa.eu/resource/ellar/113a2c92-81f9-4d72-8a83-a58a071e8a05.0009.03/DOC_1#keyterm_E0001 (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

²⁷ A kiterjesztett gyártói felelősség, angolul extended producers responsibility (EPR), alapvetése, hogy a termékek életciklusa végén szükséges hulladékkezelés – tehát a gyűjtés, a kezelés, az újrahasznosítás és az ártalmatlanítás – mind a gyártók, vagy első belföldi forgalomba hozók felelőssége és fizetési kötelezettségük kell, hogy legyen. Alapelv szintjén a gyártó felelős a hulladék kezelésének megszervezéséért és finanszírozásáért, amelyből az első tevékenységet kollektív módon más is teljesítheti helyette.

²⁸ Az EU hulladékgazdálkodási jogszabálya.

²⁹ A csomagolási hulladékon belüli egyes anyagok aránya az Eurostat 2021. évre vonatkozó becslése alapján. Eurostat. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_waspac_custom_8969612/default/bar?lang=en (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

2. ábra: Csomagolási hulladék az EU-ban 2010 és 2021 között³⁰

A csomagolási hulladék mennyiségének növekedését az EU új jogszabályok útján próbálja kezelni, harmonizálva a tagállami szabályokat és elősegítve a körforgásos gazdaságra való áttérést.³¹

II.2.1. Csomagolási hulladék szabályozása az EU-ban

Annak ellenére, hogy a csomagolási hulladékra vonatkozó uniós jogszabályok az 1990-es évekre nyúlnak vissza, pontosabban a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelvhez³², a 2. ábrán is szembeűnő a folyamatos növekedése a csomagolási hulladék mennyiségének, a megtett intézkedések és erőfeszítések ellenére is. Az ábrán ugyanakkor nemcsak a csomagolási hulladék mennyiségének növekedése látható, hanem az újrafeldolgozott csomagolási hulladék mennyisége is, amely 2017-ig csaknem ugyanolyan

³⁰ Az EU 27 tagállamának és néhány nem uniós tagállamnak a csomagolási hulladékra vonatkozó friss statisztikái alapján. Az adatok csak részben összehasonlíthatóak, mivel a 2020-as referenciaévtől kezdődően megváltoznak a számítási módszerek. A változás elsősorban a csomagolási hulladék újrahasznosított mennyiségének kiszámítását érinti. Az információk és adatok a 94/62/EK irányelv alapján készültek, amely meghatározza az újrafeldolgozási és hasznosítási célokat. Az irányelv célja a magas szintű környezetvédelem biztosítása és a csomagolási hulladékok és a csomagolási hulladékok kezelésére vonatkozó nemzeti intézkedések harmonizálása. *Packaging waste statistics*. Eurostat. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics (Utolsó elérés ideje: 2024. október 18.)

³¹ *Packaging*. The official website of the European Council and Council of the European Union. Elektronikusan elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/packaging/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 15.)

³² Az Európai Parlament és a Tanács 94/62/EK irányelve (1994. december 20.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról. HL L 365., 1994.12.31, p. 10–23.

ütemben nőtt, mint a csomagolási hulladéké, azóta viszont érzékelhető, hogy a csomagolási hulladék mennyisége jobban nő, mint az újrafeldolgozott csomagolási hulladék mennyisége.

Az Európai Bizottság 2023-ban kiadott jelentéséből³³ kiderül, hogy ennek a magyarázata abban keresendő, hogy sok tagállam számára gondot jelent az uniós újrafeldolgozási célértékek elérése³⁴. Ennek egyik oka a nem újrafeldolgozható csomagolás, ami azt jelenti, hogy nem gyűjthető külön, vagy nem válogatható külön megfelelően, továbbá az újrafeldolgozási infrastruktúra hiányozik hozzá vagy nem hatékony.³⁵

A csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv, amely elérendő célkitűzéseket határozott meg a tagállamok számára az újrahasználat, valamint a hasznosítás és az újrafeldolgozás tekintetében,³⁶ már többszöri módosításon esett át, legutóbb 2018-ban, a 2018/852 irányelvvel³⁷, ami az újrafeldolgozás vonatkozásában meghatározza, hogy 2025-re legalább 65%-os, 2030-ra pedig 70%-os újrafeldolgozási arányt kell megcélózni összességében. Ezen belül külön célértékeket határoztak meg az újrafeldolgozással kapcsolatban a különböző csomagolási anyagokra, amelyek az alábbi, 1. táblázatban olvashatók.

<i>A csomagolás típusa</i>	<i>2025-ig</i>	<i>2030-ig</i>
<i>Összes csomagolás</i>	65%	70%
<i>Papír és karton</i>	75%	85%
<i>Üveg</i>	70%	75%
<i>Műanyag</i>	50%	55%
<i>Fa</i>	25%	30%

1. táblázat: A 2018/852 irányelvben meghatározott célértékek³⁸

³³ COM (2023) 304 final - A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a települési és csomagolási hulladék újrafeldolgozására vonatkozó 2025-ös célértékektől és a hulladéklerakás csökkentésére vonatkozó 2035-ös célértéktől való elmaradás kockázatának kitett tagállamok azonosításáról.

³⁴ Az uniós újrafeldolgozási célértékek részletesebben a következő bekezdésben kerülnek kifejtésre.

³⁵ COM (2023) 304 final - A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a települési és csomagolási hulladék újrafeldolgozására vonatkozó 2025-ös célértékektől és a hulladéklerakás csökkentésére vonatkozó 2035-ös célértéktől való elmaradás kockázatának kitett tagállamok azonosításáról. 10. p.

³⁶ Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 94/62/EK irányelve (1994. december 20.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról. HL L 365., 1994.12.31, p. 10–23 5. és 6. cikk.

³⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/852 irányelve (2018. május 30.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról. HL L 150., 2018.6.14, p. 141–154

³⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/852 irányelve (2018. május 30.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról. HL L 150., 2018.6.14, p. 141–154 alapján készített saját szerkesztésű táblázat.

A módosító irányelv a 94/62/EK irányelv 7. cikkének helyébe a következő cikket léptette:

„Visszaváltási, gyűjtési és hasznosítási rendszerek

(1) Az ezen irányelvben meghatározott célkitűzések teljesítése érdekében a tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy olyan rendszereket állítsanak fel, melyek biztosítják a következőket:

- a) a használt csomagolás és/vagy csomagolási hulladék visszaváltása és/vagy gyűjtése a fogyasztótól, más végfelhasználótól vagy a hulladékáramból annak érdekében, hogy azokra a legmegfelelőbb hulladékgazdálkodási megoldásokat alkalmazzák;*
- b) a begyűjtött csomagolóanyag és/vagy csomagolási hulladék újrahasználatára vagy hasznosítására, beleértve az újrafeldolgozást is.”³⁹*

A Bizottság 2022 novemberében azonban új, az egész EU-ra kiterjedő csomagolási szabályokat javasolt, a csomagolási hulladék keletkezésének csökkentése érdekében, valamint, hogy a csomagolás vonatkozásában költséghatékony módon ösztönözze a körforgásos gazdaságot és uniós szinten harmonizálja a csomagolási szabályokat.⁴⁰ A javaslat nyomán elfogadásra kerülő jogszabály hozzá fog járulni a körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési tervhez, valamint az Európai Zöld Megállapodás⁴¹ céljaihoz. Ezen javasolt jogszabály a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 1994. évi irányelv helyébe lép majd, és rendeletté fogja alakítani azt. Ennek jelentősége abban áll, hogy a szabályok közvetlenül alkalmazandók lesznek az összes tagállamban, anélkül, hogy azokat át kellene ültetni a nemzeti jogba. Új fejlemény azóta, hogy 2024 márciusában a Tanács és a Parlament ideiglenes politikai megállapodásra jutott a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló rendeletjavaslatról.⁴²

Az új szabályok között szerepelnének a csomagolási hulladék mennyiségének a 2018. évi mennyiségekhez viszonyított, 2030-ra 5%, 2035-re 10% és 2040-re 15% mértékű csökkentésére vonatkozó célértékek, amelyeknek elérése érdekében az új szabályok értelmében

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/852 irányelve (2018. május 30.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról. HL L 150., 2018.6.14, p. 141–154

⁴⁰ COM (2022) 677 final - Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a csomagolásról és a csomagolási hulladékról, az (EU) 2019/1020 rendelet és az (EU) 2019/904 irányelv módosításáról, valamint a 94/62/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

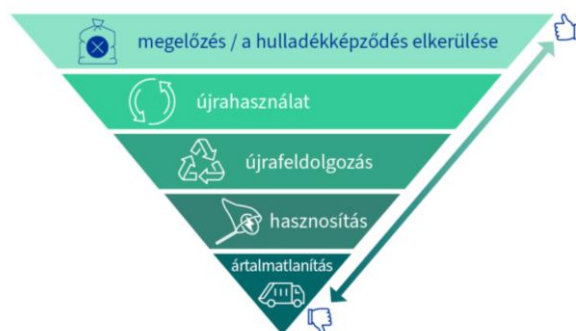
⁴¹ Az Európai Zöld Megállapodás, angolul European Green Deal az Európai Bizottság által Ursula von der Leyen vezetésével 2019. december 11-én bemutatott koncepció. Célja 2050-re az üvegházhatást okozó gázok nettó kibocsátásának nullára csökkentése az EU-ban.

⁴² *Packaging: Council and Parliament strike a deal to make packaging more sustainable and reduce packaging waste in the EU.* The official website of the European Council and Council of the European Union. Elektronikusan elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/03/04/packaging-council-and-parliament-strike-a-deal-to-make-packaging-more-sustainable-and-reduce-packaging-waste-in-the-eu/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 15.)

többek között fokozni kell a csomagolások újrahasználatát. Utóbbi magában foglalja az újrahasználatot, újratöltést és a visszaváltást is.⁴³

A 2018/852 irányelvben megfogalmazott, fentiekben említett újrafeldolgozással kapcsolatos célértékek megmaradnának, amelyeknek elérése érdekében az új szabályok értelmében biztosítani kell majd többek között, hogy minden csomagolás újrafeldolgozható legyen, növelni kell az újrafeldolgozott műanyag használatát és biztosítani kell egyes egyszer használatos csomagolások gyűjtését. Utóbbival kapcsolatban, az új szabályok előírják a tagállamok számára, hogy egyes egyszer használatos csomagolások esetében hozzanak létre betétdíjas rendszereket. A tagállamoknak ugyanis 2029-re az egyszer használatos műanyag palackok és fém italcsomagolások legalább 90%-ának az elkülönített gyűjtését kell majd biztosítaniuk éves szinten, írja elő a 2019/904 irányelv⁴⁴ az egyes műanyagtermékek környezetre gyakorolt hatásának csökkentéséről.⁴⁵

Az EU célja ezzel a szabályozással, hogy a gyökerénél kezelje a problémát, vagyis már a csomagolási hulladék keletkezését is megelőzze. Amennyiben a csomagolás használata nem elkerülhető, akkor a hulladékhierarchia⁴⁶ értelmében a csomagolást újra fel kell használni, újra fel kell dolgozni, vagy hasznosítani kell az energiatartalmát, és amennyiben egyik sem megoldható, akkor az ártalmatlanításra kerül sor.

3. ábra: Hulladékhierarchia az EU-ban.⁴⁷

⁴³ COM (2022) 677 final - Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a csomagolásról és a csomagolási hulladékról, az (EU) 2019/1020 rendelet és az (EU) 2019/904 irányelv módosításáról, valamint a 94/62/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

⁴⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/904 irányelve (2019. június 5.) egyes műanyagtermékek környezetre gyakorolt hatásának csökkentéséről.

⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/904 irányelve (2019. június 5.) egyes műanyagtermékek környezetre gyakorolt hatásának csökkentéséről.

⁴⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/98/EK irányelve (2008. november 19.) a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről alapján, a hulladékpolitikának az erőforrások felhasználásának csökkentésére kell törekednie, és előnyben kell részesítenie a hulladékhierarchia alkalmazását. Az irányelv alapján, az Európai Unióban a hulladékhierarchia ötlépcsős felosztása elfogadott: megelőzés, újrahasználat, újrafeldolgozás, hasznosítás, ártalmatlanítás.

⁴⁷ *Packaging*. The official website of the European Council and Council of the European Union.

Amennyiben a társjogalkotók megállapodásra jutnak a javaslatról, és a jogszabály az uniós jog részévé válik, akkor a csomagolások kialakítása és a hulladékgazdálkodás terén végbemenő változások a fogyasztók számára is érzékelhetők lesznek, például az említett betétdíjas rendszerek vonatkozásában.

II.3. A betétdíjas rendszerek a körforgásos gazdaságban, az italcsomagolások problémájának kezelésére

A betétdíjas rendszer egyike azon eszközöknek, amelyek hatással vannak számos kérdésre, a szennyezéstől a fenntarthatóbban tervezett termékekig, ezáltal a csomagolási hulladék keletkezésének csökkenésére is. Ezt a rendszert a hulladékgazdálkodás legégetőbb problémáinak, különösen az alacsony szelektív gyűjtési és újrahasznosítási arányok, valamint a hulladéklerakás kezelésére javasolt megoldásként emlegetik.⁴⁸

Az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek a kiterjesztett gyártói felelősség egyik alformájaként működnek. Miközben a gyártókat felelőssé teszik a gyűjtési rendszer finanszírozásáért és megszervezéséért, a különböző érintettek - a fogyasztóktól a kiskereskedőig - közötti együttműködésre is építenek. Emellett hozzájárulnak a fogyasztói szokások formálásához is, mivel gazdasági ösztönzést kínálnak a visszavitt üres italcsomagolásokért.⁴⁹

Így vált tehát az EU-ban a körforgásos gazdaság a fenntartható növekedést, a nyersanyag-függőség csökkentését, az erőforrás-hatékonyság előmozdítását, a környezet védelmét és a fogyasztók számára megtakarítást célzó kulcsfontosságú politikai prioritássá. A legtöbb ilyen kihívás azonban összefügg egymással: a csomagolási hulladéktól az erőforrás-hatékonyságig, az éghajlatváltozástól a biológiai sokféleség csökkenéséig. Ahhoz, hogy e komplex és összefüggő problémákat kezelni lehessen, olyan eszközökre van szükség, amelyek hatékonyak és ambiciózusak. Egy ilyen eszközként emlegetik az italcsomagolás-visszaváltási rendszereket, amelyek világszerte egyre több országban kerülnek bevezetésre és amelyeknek a kialakulására, működésére és eredményeire a következő fejezetben kívánok részletesebben kitérni.

⁴⁸ TUGRAN, TUGCE: *Deposit Refund Systems in the EU*. ACR+ 2023. 8. p. Elektronikusan elérhető: https://www.acrplus.org/media/origin/images/technical-reports/2023_ACR_Deposit_Refund_Systems_EU_Report.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁴⁹ TUGRAN, TUGCE: *Deposit Refund Systems in the EU*. ACR+ 2023. 8. p. Elektronikusan elérhető: https://www.acrplus.org/media/origin/images/technical-reports/2023_ACR_Deposit_Refund_Systems_EU_Report.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

III. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek

Az elmúlt évtizedben ugrásszerűen megnőtt azoknak az országoknak a száma, amelyek az egyszer használatos italcsomagolások hasznosítására betétdíjas visszaváltási rendszereket vezettek be. A DRS-ek világméretű elterjedésének egyik fő oka, hogy bizonyítottan hatékonyak a magas újrahasznosítási arányok elérésében.

III.1. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek kialakulása

A palackok visszaváltásának gyakorlata már az 1900-as évek elején elterjedt számos európai országban. Hosszú ideig ez a rendszer az újratölthető üvegpalackok esetében működött. Ez a gyakorlat szorosan összefüggött a helyi hagyományos italok, mint a tej és a sör gyártásával. Az újratölthető palackok súlyosak, strapabírók és akár 20 alkalommal is újrahasznosíthatók voltak, ennek következtében túl értékesek ahhoz, hogy azonnal eldobhatók legyenek. Emiatt az italgyártók is érdekelték voltak abban, hogy a betétdíjas rendszer mellett döntsenek ezen palackokra vonatkozóan. A döntés azonban ekkor még általában önkéntes alapon, mintsem jogi előírás alapján született meg.⁵⁰

Különösen az 1960-1970-es években kezdődött el a változás, olyan tényezők hatására, mint a szállítási távolságok növekedése, az új anyagok megjelenése és végül, de nem utolsósorban a fogyasztói társadalom kialakulása. Főképpen az utóbbi kettő hatására, a fókusz az újratölthető palackokról az egyszer használatos italcsomagolásokra helyeződött át, és ennek kapcsán vált a csomagolási hulladék egyre nagyobb és napjainkban is növekvő problémává. Az egyszer használatos acélból, később alumíniumból készült fémdobozok, majd a műanyag (PET) palackok elterjedésükkel fokozatosan átvették az újratölthető palackok helyét a piacon. Ennek eredményeként kezdtek el megjelenni világszerte a DRS-ek.⁵¹

III.1.1. A törvényi szabályozás útján megjelenő DRS-ek

Európában⁵², 1984-ben Svédország volt az első ország, amely törvényi szabályozás keretében vezette be a DRS-t, az egyszer használatos fémdobozokra való alkalmazással. Ezzel szemben Izland volt az első olyan ország 1989-ben, amely szélesebb körű italcsomagolásokra, az egyszer használatos fém-, műanyag- és üvegcsomagolásokra vezette be a DRS-t. Később, 1994-ben

⁵⁰ SPASOVA, BILYANA: *Deposit-Refund Systems in Europe*. ARC+. Brüsszel. 2019. 5. p. Elektronikusan elérhető: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/2019_acr_deposit-refund_systems_in_europe_report.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

⁵¹ SPASOVA, 2019. 85. p.

⁵² A további fejezetekben az EU tagállamain kívül nem EU-s országokra is hivatkozok annak érdekében, hogy lényeges információk ne vesszenek el a téma ismertetésének folyamatában.

Svédország is kiterjesztette a rendszert a műanyag palackokra is, 1996-ban Finnországban és 1999-ben Norvégiában is beindult a rendszer.⁵³

Azonban az 1990-es évek eleje óta, amikor is az első ilyen rendszerek megjelentek, sokat változott a világ és új kihívások jelentek meg. Ilyen volt, egyrészt a fogyasztási szokások változása és az egyszer használatos csomagolás elterjedése az újratölthetők rovására. Másrészt, a hulladék-probléma, beleértve mind a tengeri, mind a szárazföldi szennyezést, folyamatosan súlyosbodott, és egyre inkább felkeltette a döntéshozók, a közvélemény és a civil szervezetek figyelmét is.⁵⁴

Mindeközben, 1994-ben az EU-ban is átfogó szabályozás része lett a csomagolási hulladék, a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv révén, amely a tagállamok számára elérendő célkitűzéseket határozott meg az újrahasználat, valamint a hasznosítás és az újrafeldolgozás tekintetében.⁵⁵ Ennek következtében a tagállamoknak intézkedéseket kellett hozniuk és olyan rendszereket kellett felállítani, amelyek megfelelőek a csomagolási hulladékok gyűjtésére és kezelésére. A legtöbb európai ország ekkor bevezette a kiterjesztett gyártói felelősség elvét, létrehozva egy vagy több gyártói felelősség-szervezetet magában foglaló visszaváltási rendszert.⁵⁶

A DRS bevezetésének második hulláma a 2000-es években zajlott le, amikor Dániában (2002) Németországban (2003), Hollandiában (2005), Észtországban (2005) és Horvátországban (2006) is bevezették a rendszert.⁵⁷

Azóta már Litvániában is bevezették a DRS-t 2016-ban⁵⁸, valamint egy újabb DRS-bevezetési hullám kibontakozásáról is beszélhetünk, különösen Európában, a 2008/98/EK irányelvnek, a körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési tervnek, a 2018/852 irányelvnek és 2019/904 irányelvnek való megfelelés érdekében.

⁵³ SPASOVA, 2019. 85. p

⁵⁴ SPASOVA, 2019. 5. p

⁵⁵ Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 94/62/EK irányelve (1994. december 20.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról. HL L 365., 1994.12.31, p. 10–23 5. és 6. cikk.

⁵⁶ A kiterjesztett gyártói felelősség bevezetése az olyan termékek tervezésének és gyártásának ösztönzésére szolgáló eszközök egyike, amelyek esetében teljes mértékben figyelembe veszik és megkönnyítik az erőforrások hatékony felhasználását azok teljes életciklusa során, beleértve azok javítását, újrahasználatát, szétszerelését és újrafeldolgozását. Lásd részletesen: Az Európai Parlament és a Tanács 2008/98/EK irányelve (2008. november 19.) a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről.

⁵⁷ Lásd részletesen: *Global Deposit Book. An Overview of Deposit Return Systems for Single-Use Beverage Containers*. 2022. Reloop. Resources remain resources. 2022. 3-163 pp. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Global_Deposit_Book_11I202.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

⁵⁸ Lásd részletesen: *Global Deposit Book. An Overview of Deposit Return Systems for Single-Use Beverage Containers*. 2022. Reloop. Resources remain resources. 2022. 3-163 pp. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Global_Deposit_Book_11I202.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

A DRS szempontjából legközvetlenebbül a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 2018/852 irányelv jelenti a jogi keretet.⁵⁹ Ebben az összefüggésben, erős jogi nyomásgyakorlás hatására is ugyan, de újra megnőtt az érdeklődés a betétdíjas rendszerek iránt, különösen az EU-ban. Bevezetésre került a DRS Lettországbán (2022), Máltán (2022), Szlovákiában (2022), Romániában (2023) Magyarországon (2024), Írországbán (2024). Továbbá, vannak országok, amelyekben várhatóan hamarosan elindul a rendszer, hiszen hivatalosan elkötelezték magukat a DRS bevezetése mellett, ilyenek Portugália, Skócia, Anglia, Ciprus, Görögország, Törökország, Ausztria és Lengyelország vagy tervezik bevezetni azt, mint Belgium, Franciaország, Luxemburg, Szlovénia, Csehország, Spanyolország, Olaszország és Bulgária.⁶⁰

4. ábra: DRS-ek jelenlegi státusza Európában.⁶¹

⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/852 irányelve (2018. május 30.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról.

⁶⁰ Detailed overview and results of the current deposit return scheme implementations in Europe. 2024. augusztus 16. Sensoneo. 2024. Elektronikus elérhető: <https://sensoneo.com/waste-library/deposit-return-schemes-overview-europe/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 25.)

⁶¹ Detailed overview and results of the current deposit return scheme implementations in Europe. 2024. augusztus 16. Sensoneo. 2024.

A 4. ábra a DRS-ek jelenlegi státuszát mutatja Európában. Az ábra is jól szemlélteti, illetve az említettek alapján is érzékelhető, hogy szinte soha korábban nem állt ennyire a figyelem középpontjában a betétdíjas rendszer, mint az utóbbi tíz évben.

III.2. A rendszerek működése

Az Európában – és a világ más pontjain – működő DRS-ek részletes leírásával és összehasonlításával e kutatásnak nem célja foglalkozni,⁶² utóbbi ugyanis több okból kifolyólag is nehéz. Ezek a rendszerek számos különböző tényezőtől függnnek, amelyek országonként eltérhetnek, így például a különböző szabályozási keretek, a betétdíjak mértéke és struktúrája, az elfogadott csomagolástípusok, valamint a gyűjtési és visszaváltási struktúra.

Bár az egyes országok rendszerei eltérnek egymástól, közös vonásaik is vannak, amelyeket úgy gondolom, érdemes megemlíteni.⁶³

- A csomagolt italokat forgalomba hozó gyártók regisztrálnak a DRS operátoránál. A DRS operátorai olyan szervezetek vagy vállalatok, amelyek a rendszer működtetéséért, irányításáért és felügyeletéért felelősek. Az operátorok fő feladatai közé tartozik a csomagolási hulladékok visszagyűjtésének megszervezése, a betétdíjak kezelésének adminisztrálása, valamint az újrahasznosítási folyamat lebonyolítása. Az említett regisztráció általában pénzügyi hozzájárulással jár, például csatlakozási díj és termékspecifikus díjak formájában. A regisztráció részeként a termék fizikai ellenőrzésen megy keresztül, és a rendszer által felismerhető elemek, így például a vonalkód és logó is rákerülnek. Ezen a ponton a DRS operátor általában a betéti díjakat is begyűjti.
- A gyártó eladja a csomagolást az „ügyfelének”, azaz a kiskereskedőnek, aki a betétdíjat is felszámolja az árhoz.
- A kiskereskedő továbbadja a betétdíjat a végső fogyasztónak. A fogyasztó visszakérheti ezt a betétdíjat, ha visszaviszi az üres csomagolást egy gyűjtőpontra, amit általában a kiskereskedő üzemeltet.
- A csomagolást begyűjtő kiskereskedő visszafizeti a betétdíjat a fogyasztónak. Általában a kiskereskedő átadja a begyűjtött anyagot a DRS operátornak, aki visszafizeti neki az

⁶² Lásd a DRS-ek leírásáról részletesen: *Global Deposit Book. An Overview of Deposit Return Systems for Single-Use Beverage Containers*. 2022. Reloop. Resources remain resources. 2022. 3-163 pp. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Global_Deposit_Book_111202.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 19.)

⁶³ A DRS-ek közös vonásai a következő forrás alapján kerültek meghatározásra: SPASOVA, 2019. 90-91. pp.

eredetileg a gyártók által fizetett betétdíjat, valamint kezelési költségként további juttatásokat is kap.

- A DRS operátor kezeli a begyűjtött italcsomagolásokat, szervezi azok szállítását, válogatását és feldolgozását, szerződésben állva hulladékgazdálkodási vállalatokkal és újrahasznosítókkal.
- Az újrahasznosított anyagok egy része visszakerül a gyártókhöz, hogy újra csomagolásra használják.
- A fogyasztók általi begyűjtést kézi vagy automatikus módon, visszaváltó automatakkal (RVM)⁶⁴ végezhetik. Ezeket általában a kiskereskedők üzemeltetik és finanszírozzák, visszatérítést kapva a DRS operátortól.
- A betétdíjak összege 0,10 és 0,25 EUR között mozog. A legalacsonyabb díjat Horvátországban alkalmazzák, 0,06 EUR minden anyagra és méretre. Egyes esetekben a díj mértékét törvény szabályozza, de gyakrabban a DRS operátor határozza meg, a kormány és/vagy érintett felek konzultációja alapján. A díjak sok országban változatlanok maradtak a bevezetés óta, azonban néhány helyen, például Norvégiában, 2018-ban növelték őket a gyűjtési és újrahasznosítási arányok további növelése érdekében.
- Minden esetben követelmény, hogy a betétdíj egyértelmű jelölésekkel legyen látható a fogyasztók számára. Ezt általában egy vonalkóddal kombinálják, amely lehetővé teszi az italcsomagolás technikai azonosítását, szkennereken vagy RVM-eken keresztül történő leolvasással.⁶⁵

Bár sok közös elem van a rendszerekben, minden DRS-nek megvannak a sajátosságai, amelyek az egyedi kontextusnak vagy a rendszer fejlődésének köszönhetők.

III.3. A rendszerek eredményei

Általában a rendszerek magas gyűjtési és újrahasznosítási arányokat érnek el, a jelentett újrahasznosítási arányok 80-90% körüliek, vagy annál is magasabbak. Bár az összegyűjtött anyagokat mind újrahasznosítják, az anyagok zárt láncú újrahasznosításának mértéke, vagyis az, hogy az anyagok ugyanolyan típusú termékekben kerülnek felhasználásra, változó. Jelenleg ez inkább üveg és fém esetében fejlettebb, mint a műanyagoknál, mert az előbbieknél a felhasználási lehetőségek szélesebbek.⁶⁶ Mindenesetre, ennek következtében, már jelentős

⁶⁴ Visszaváltó automata, angolul reverse vending machine (RVM).

⁶⁵ SPASOVA, 2019. 90-91. pp.

⁶⁶ SPASOVA, 2019. 92. p.

menyiségű italcsomagolás került eltérítésre a hulladéklerakóktól, és ezek az anyagok a gazdaságban maradtak a körforgásos gazdaság koncepcióját követve. A több újrahasznosított italos göngyöleg pedig azt is jelenti, hogy kevesebb végzi hulladékként.⁶⁷

III.3.1. A rendszerek teljesítménye

A betétdíjas rendszerben a „teljesítményt” jellemzően a gyűjtési arány alapján mérik, amely az adott országban újrahasznosításra begyűjtött edények számát mutatja az eladott edények számához viszonyítva. A gyűjtési arány kiszámítása a DRS-ben egyszerű a betét-visszatérítési mechanizmusnak köszönhetően, amely lehetővé teszi az értékesítés és a gyűjtés pontos nyomon követését.⁶⁸

5. ábra: Az egyszer használatos italos dobozok teljes visszagyűjtési aránya a betétdíjas visszavételi rendszerekben, Európában, országonként.⁶⁹

⁶⁷ Deposit return systems: How they perform. Reloop. Resource remain resources, 2022. december. 3. p. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2022/12/RELOOP_Factsheet_Performance_12I2022.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁶⁸ Deposit return systems: How they perform. Reloop. Resource remain resources, 2024. május. 14. p. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Factsheet_Performance_May2024_Web.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁶⁹ Deposit return systems: How they perform. Reloop. Resource remain resources, 2024. május. 14. p. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Factsheet_Performance_May2024_Web.pdf

Az 5. ábrán az egyszer használatos italos dobozok teljes visszagyűjtési aránya látható százalékban megadva, európai országokban működő betétdíjas rendszerekben. Az adatok többsége 2023-ból származik, kivételt jelent Horvátország, ahol 2020-as adat van feltüntetve. Az ábráról jól leolvasható, hogy a DRS-t alkalmazó, feltüntetett európai országokban a visszagyűjtési arány mediánja 91%, átlaga 88%. Több ország folyamatosan 90% feletti éves visszagyűjtési rátát ér el, Németország áll az élen 98%-al. A 90% feletti visszagyűjtési aránnyal rendelkező országok közé tartozik még Horvátország, Dánia, Finnország, Litvánia, Norvégia és Szlovákia.

A rendszerek teljesítménye tekintetében egy kiemelkedő példa Szlovákia, ahol a 92%-os visszagyűjtési arány egy kimagasló eredményt jelent, ugyanis az országban 2022 januárjában vezették be a DRS-t, amelynek a működésének első évére 60%-os visszagyűjtési célt határoztak meg. Ezt a célt nemcsak elérte, hanem meg is haladta, hiszen 71%-os visszagyűjtési arányt sikerült elérnie már az első évben, a második évben, 2023-ban pedig már 92%-ot ért el.⁷⁰

Lettország egy másik sikertörténetnek számít, amely bizonyítja a DRS-ben rejlő potenciált az újrahasznosítási célok elérésében és túlteljesítésében. A rendszer 2022. februári bevezetése előtt a műanyag palackok visszagyűjtési aránya 45% volt. A DRS működésének mindössze két éve alatt, 2024 februárjára, a PET-palackok visszagyűjtési aránya 82%-ra ugrott. Az újratölthető palackok aránya szintén jelentősen nőtt, a bevezetés előtti 50%-ról 2024 februárjára 90%-ra ugrott. Ezzel Lettország máris túlteljesítette az egyszer használatos műanyagról szóló 2019/904 irányelvben 2025-re kitűzött 77%-os visszagyűjtési arányt, és két évvel a tervezett határidő előtt elérte ezt a mérföldkövet.⁷¹

III.3.2. A rendszerek társadalmi támogatottsága

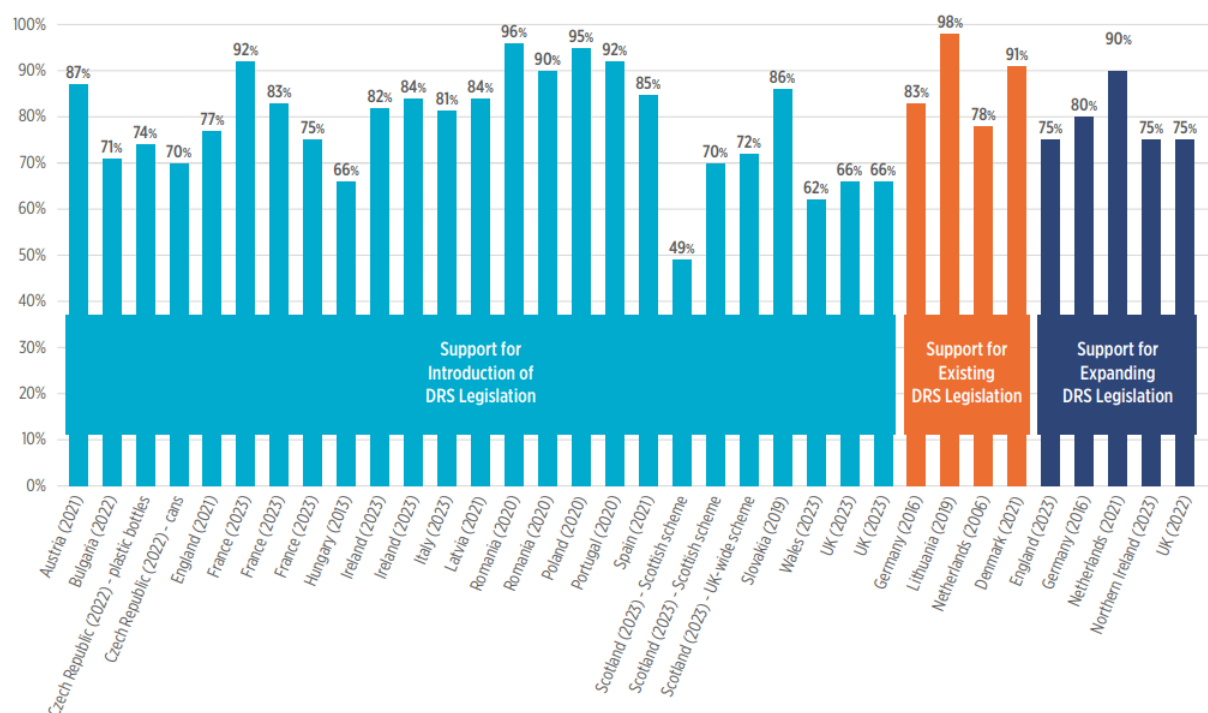
A betétdíjas rendszereket általában a társadalom is jelentősen támogatja, ami örömteli biztosítékot jelent azon kormányok számára, amelyek már bevezették a rendszert, amelyek a rendszer kiterjesztését tervezik, vagy amelyek a DRS bevezetését fontolgatják az újrahasznosítási célok elérésének stratégiájaként. Ezt számos közvélemény-kutatás eredménye is igazolja, például egy 2023-ban Franciaországban végzett felmérés, ahol a lakosság 92%-a

[content/uploads/2023/05/RELOOP_Factsheet_Performance_May2024_Web.pdf](#) (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁷⁰ *Deposit return systems: How they perform.* Reloop. *Resource remain resources*, 2024. május. 12. p. Elektronikusán elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Factsheet_Performance_May2024_Web.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁷¹ *Deposit return systems: How they perform.* Reloop. *Resource remain resources*, 2024. május. 12. p.

támogatta a betétdíjas rendszer bevezetését.⁷² Ami külön kiemelendő, hogy a támogatás nem korlátozódik az új rendszerekre, hanem kiterjed a meglévőkre is. Szintén meggyőzők azok a közvélemény-kutatások, amelyek a meglévő rendszerek kiterjesztésének támogatását mutatják, és amelyek a betétdíj szintjének emelése vagy új típusú italesomagolások hozzáadása iránti lelkesedést jelzik.⁷³

6. ábra: A DRS-ek társadalmi támogatottsága Európában.⁷⁴

A 6. ábrán az európai országok DRS-ének társadalmi támogatottsága látható, a visszaváltási rendszerek bevezetésével, meglévő rendszerekkel és azok bővítésével kapcsolatban, különböző közvélemény-kutatások, felmérések alapján, különböző évekből és országokból.⁷⁵

Amit véleményem szerint ezen ábráról érdemes kiemelni, az Németország, Litvánia és Dánia, ugyanis ezen országok visszagyűjtési arányairól az 5. ábrán pontos adatokat találunk. Amint az már említésre került, a visszagyűjtésben, az 5. ábrán Németország áll az élen 98%-al,

⁷² Public support for deposit return systems. Fact sheet. 2024. február. Reloop. Resources remain sesources. 2024. 4. p. Elektronikusan elérhető: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/fact-sheet-public-support-for-drs.pdf> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 20.)

⁷³ Public support for deposit return systems. Fact sheet. 2024.4. p.

⁷⁴ Public support for deposit return systems. Fact sheet. 2024. 6. p.

⁷⁵ Az ábra adatainak értelmezéséhez és részleteihez lásd: Public support for deposit return systems. Fact sheet. 2024. február. Reloop. Resources remain sesources. 2024. 4. p. Elektronikusan elérhető: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/fact-sheet-public-support-for-drs.pdf> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 20.)

de 90% feletti visszagyűjtési aránnyal rendelkező országok közé tartozik Litvánia és Dánia is. A 6. ábráról emellett az is leolvasható, hogy a meglévő DRS-ek iránti támogatottság ezen országokban igen magas. Németországban a megkérdezettek 83%-a támogatja a már meglévő rendszert, Litvániában 98%-uk, valamint Dániában is a megkérdezettek 91%-a válaszolta azt, hogy támogatja a DRS-t.

Összességében leolvasható a 6. ábráról, hogy az európai országok többségében jelentős társadalmi támogatottsága van a visszaváltási rendszereknek, amely alapjaiban határozza meg annak sikerességét is, ahogyan azt a visszagyűjtési arányokon alapuló teljesítménye is jól mutatja az említett DRS-eknek.

A palackok visszaváltásának gyakorlata már az 1900-as évek elején számos európai országban elterjedt. A gyakorlat visszaszorulása, majd az utóbbi években jogi nyomásgyakorlás hatására is történő újbóli térnyerése azt eredményezi, hogy 2024 végén világszerte összesen 59 betétdíjas DRS működik az egyszer használatos italos dobozok gyűjtésére és újrahasznosítására, amelyek több mint 473 millió embert érintenek, akiknek az aktív részvétele elengedhetetlen egy sikeres rendszer működtetéséhez.⁷⁶ A rendszereket a körforgásos gazdaság eredményeinek előmozdítására vezették és vezetik be, azáltal, hogy az italos göngyölegek újrafelhasználása és újrafeldolgozása révén csökkentik a hulladék mennyiségét.⁷⁷ Így történt ez Magyarországon is, ahol 2024. január 1-jével került bevezetésre az italcsomagolás-visszaváltási rendszer.

⁷⁶ *Public support for deposit return systems. Fact sheet.* 2024. 4. p.

⁷⁷ TUGRAN, TUGCE: *Deposit Refund Systems in the EU.* ACR+ 2023. 8. p. Elektronikusan elérhető: https://www.acrplus.org/media/origin/images/technical-reports/2023_ACR_Deposit_Refund_Systems_EU_Report.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

IV. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer Magyarországon

A körforgásos gazdaságra való átállás érdekében Magyarországon is átalakult a hulladékgazdálkodás és az EU-s irányelveknek megfelelően bevezetésre került a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszer.⁷⁸ Ennek a rendszernek az központi gondolata, hogy a termékek életciklusa végén szükséges hulladékkezelés, vagyis a gyűjtés, a kezelés, az újrahasznosítás és az ártalmatlanítás is a gyártók vagy első belföldi forgalomba hozók felelőssége és fizetési kötelezettsége kell, hogy legyen. Ugyan alapelv szintjén, a gyártó felelős a hulladék kezelésének megszervezéséért és finanszírozásáért, de ebből az első tevékenységet kollektív módon más is teljesítheti helyette. Ennek alapján Magyarországon a MOHU MOL Hulladékgazdálkodási Zrt.⁷⁹ szervezi meg az EPR alá tartozó gyártói kötelezettségeket a gyártók finanszírozásából.⁸⁰

A magyar rendszer átalakításának egy további lépéseként 2024. január 1-jével bevezetésre került a belföldön forgalomba hozott visszaváltási díjas termékek kötelező visszaváltási rendszere, amelynek jogszabályi alapját a 450/2023. (X. 4.) Korm. rendelet⁸¹ adja, amelyet a Kormány a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény⁸² 88. § (1) bekezdés 9., 37., 38. és 39. pontjában kapott felhatalmazás alapján, a 43–45. § tekintetében a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény 88. § (1) bekezdés 37. pontjában kapott felhatalmazás alapján, az Alaptörvény⁸³ 15. cikk (1) bekezdésében meghatározott feladatkörében eljárva rendelt el.⁸⁴

„Az új hulladékgazdálkodási és kiterjesztett gyártói felelősségi rendszerben a MOHU MOL Hulladékgazdálkodási Zrt. végzi a háztartások és a gazdálkodó szervezetek települési és kiterjesztett gyártói felelősségi rendszer hatálya alá tartozó termékekből képződő hulladékának átvételét, gyűjtését, elszállítását, előkezelését, kereskedelmét és a kezelésre történő átadását.”⁸⁵

⁷⁸ Január 1-től Magyarországon is elindul a kötelező visszaváltási rendszer. 2023. Energiaügyi Minisztérium. Magyarország Kormánya hivatalos oldala. Elektronikusan elérhető: <https://kormany.hu/hirek/január-elsejetol-magyarorszagon-is-elindul-a-kotelezo-visszavaltasi-rendszer> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 22.)

⁷⁹ A MOHU MOL Hulladékgazdálkodási Zrt. arra a célra jött létre, hogy a hulladékgazdálkodási tevékenységeit egységesítse és hatékonyan hozzájáruljon Magyarország, illetve a régió körforgásos gazdaságának erősítéséhez. Megnyerte az állami koncessziót a hulladékgazdálkodás hazai egységesítésére és fejlesztésére.

⁸⁰ Kiterjesztett gyártói felelősségi (EPR) rendszer. MOHU. Elektronikusan elérhető: <https://mohu.hu/nem-lakossagi-ugyfelek/kiterjesztett-gyartoi-felelosseg-epr> (Utolsó elérés ideje: 2023. október 14.)

⁸¹ 450/2023. (X. 4.) Korm. rendelet a visszaváltási díj megállapításának és alkalmazásának, valamint a visszaváltási díjas termék forgalmazásának részletes szabályairól.

⁸² 2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról.

⁸³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

⁸⁴ Január 1-től Magyarországon is elindul a kötelező visszaváltási rendszer. 2023. Energiaügyi Minisztérium. Magyarország Kormánya hivatalos oldala.

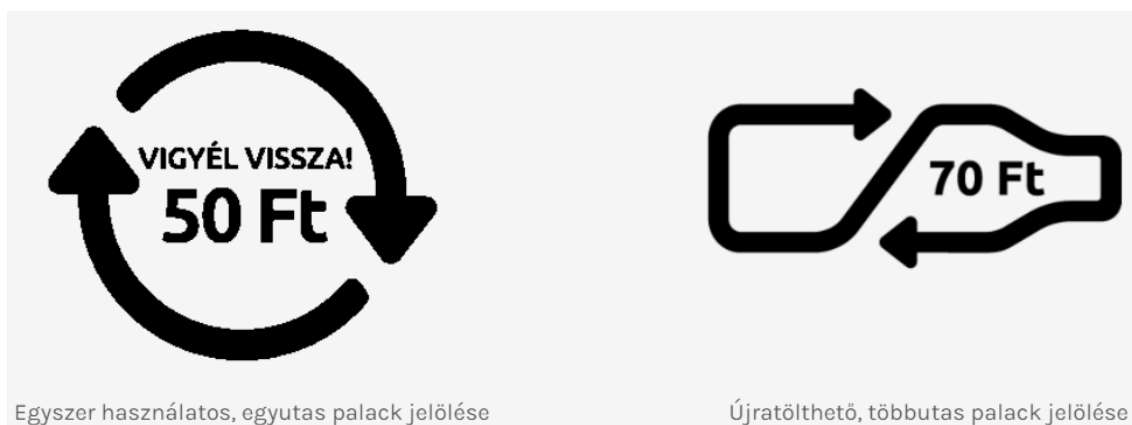
⁸⁵ Január 1-től Magyarországon is elindul a kötelező visszaváltási rendszer. 2023. Energiaügyi Minisztérium. Magyarország Kormánya hivatalos oldala.

Továbbá, működteti a kötelező visszaváltási díjas rendszert is, amelynek részleteit a Magyar Közlöny 2023. évi 140. számában megjelent 450/2023. (X. 4.) Korm. rendelet tartalmazza.⁸⁶

IV.1. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer működése⁸⁷

A 2024. január 1-től bevezetett rendszer lényege, hogy minden üveg, fém és műanyag palackos, úgynevezett egyutas italtermék vásárlásakor palackonként, egységesen 50 Ft visszaváltási díjat fizet a vásárló, amit visszakap, miután visszaváltotta a palackot. Az úgynevezett többutas, vagyis újratölthető palackok esetében a visszaváltási díj mértékét a palackozó határozza meg, és tünteti fel az értékét a logóban. Fontos, hogy azokat a 0,1-3 literes ürtartalmú palackokat lehet csak visszaváltani a „REpont”-nak nevezett gyűjtőpontokon, amelyek 2024. január 1. után kerültek forgalomba, rendelkeznek a visszaváltási logóval és új vonalkóddal a korábbi csomagoláson találhatóhoz képest, illetve tiszta és sértetlen az állapotuk.

Lényeges, hogy az új kötelező visszaváltási rendszerben csak a sértetlen palackok adhatók le. Ez azért van így, mert a csomagolásra nyomtatott vonalkódot a visszaváltó automata csak az ép palackokról képes leolvasni, ami a csomagolás azonosításának és visszaváltásának alapvető feltétele.

7. ábra: Az egyutas és a többutas palack jelölése Magyarországon.⁸⁸

A megfelelő logóval és vonalkóddal nem rendelkező italos csomagolások ellenében nem számíthatnak a fogyasztók visszaváltási díjra, azokat továbbra is a szelektív gyűjtési módszerekkel célszerű gyűjteni.

⁸⁶ Január 1-től Magyarországon is elindul a kötelező visszaváltási rendszer. 2023. Energiaügyi Minisztérium. Magyarország Kormánya hivatalos oldala.

⁸⁷ A rendszer működésének részleteit egy, a neve elhallgatását kérő kulcsadatközlővel készített interjú alapján írom le. A fejezetrészen leírtak az interjúalany által elmondottak alapján kerültek megfogalmazásra.

⁸⁸ 2024. január 1-től új italcsomagolás visszaváltási rendszer lesz Magyarországon. 2023. október 09. MOHU. Elektronikusan elérhető: <https://mohu.hu/media/hirek/2024-január-1-tol-uj-italcsomagolas-visszavaltasi-rendszer-lesz-magyarorszagon.html> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 20.)

Az italcsomagolások visszaváltása többféle helyszínen és módon is megtörténhet. A visszaváltást a 400 négyzetméternél nagyobb eladótérrel rendelkező üzleteknek, amelyek forgalmának döntő része élelmiszerértékesítésből származik, kötelezően gépi úton, RVM-ekkel kell biztosítani, de a kisebb eladótérrel rendelkező üzletek is önkéntesen csatlakozhatnak gépi visszaváltóként. Az RVM-ek többfélék lehetnek a fél négyzetmétert elfoglaló egyszerűbb típusoktól a külön helyiségben vagy kültéri konténerben elhelyezett beépített nagy kapacitású modellekig. Ugyanakkor csatlakozhatnak az üzletek kézi visszaváltó pontként is, amennyiben a visszaváltást kézi úton kívánják biztosítani.

A gépi vagy kézi visszaváltási folyamat során a vásárló választhat, hogy a visszaváltási díjat milyen formában kéri megtéríteni. Egyrészt, dönthet úgy, hogy a visszaváltott palackok ellenértékét utalvány formájában kéri, amelyet az automata nyomtat ki, és amely levásárolható, vagy készpénzre váltható az adott üzletben vagy üzletláncban. Másrészt, az automatába beépített vonalkód leolvasó segítségével, a „REpont” applikációban a regisztrált ügyfél az elektronikus ügyfélkódjával telefonja segítségével azonosíthatja magát, a visszaváltási díj pedig automatikusan jóváírásra kerül az ügyfélprofiljában rögzített bankszámláján. Harmadrészt, a visszaváltási díj jótékonyági szervezet részére is felajánlható.

A rendszer működése tehát nem bonyolult, ugyanakkor a társadalom tagjai számára egyértelműen újdonságot, sok esetben, a kezdetekben negatívan megélt változást jelentett. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a kötelező visszaváltási rendszer korábban bevezető országok tapasztalatai, magas visszaváltási arányai alapján, a vásárlók is hamar megszokják, különösen akkor, ha megértik a rendszer környezetre gyakorolt pozitív hatásait. Ezek közül néhányat az alábbi, tényszerű felsorolásban említek:

- A szelektív gyűjtéssel szemben azért hatékonyabb a DRS, mert nagyobb arányban hasznosulnak az italcsomagolások. A szelektív hulladékba sok más, nem oda tartozó hulladék is belekerül, és ugyan átesik válogatáson, de belekerülnek olyan anyagok is, amelyek miatt nem lesz olyan tiszta a hulladék, mint a DRS hulladék. Ezen oknál fogva anyagában jobban hasznosítható a DRS, mert az 100%-ban hasznosítható.
- A DRS 100%-ban újrahasznosul, tehát 0% megy a lerakóra. Hulladék csökkenése a környezetben is szembetűnő, az illegális hulladék és a lerakóba vitt hulladék mennyisége is jelentősen csökken ennek következtében.
- Az üvegszigetek vonatkozásában az üveg hasznosítási aránya 50%, míg a DRS esetében ez az arány 100%.

Érzékelhető, hogy számos előnye van a DRS-nek a gyakorlatban, ugyanakkor, a fogyasztók számára okozhat a kezdetekben nehézséget, amelyeken felül lehet kerekedni az idő múlásával.

IV.2. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszer társadalmi fogadtatása Magyarországon

Egy rendszer társadalmi elfogadottsága nagymértékben meghatározza annak sikerét és jövőjét. Így van ez az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek esetében is. Ha társadalom pozitívan áll hozzá, nagyobb valószínűséggel fogják használni azt, emiatt emberek hajlandósága a csomagolások visszaváltására jelentősen befolyásolja a rendszer hatékonyságát. További tényező a társadalom tudatossága is, hiszen az embereknek érteniük kell a rendszer előnyeit, működését és tudniuk kell, milyen pozitív hatások érhetők el vele környezetünkben. A társadalom aktív részvétele és támogatása pedig hozzájárul a rendszer hosszú távú fenntarthatóságához és növeli a rendszer gazdasági és környezeti hatékonyságát.

IV.2.1. A rendszer bevezetése előtti időszak

A magyar társadalom italcsomagolás-visszaváltási rendszerhez való hozzáállásának előzetes vizsgálatához egy 2020-ban készült kérdőíves felmérés eredményeit⁸⁹ használok fel, a teljesség igénye nélkül, amellyel azt szeretném szemléltetni, mi volt a kiinduló társadalmi hozzáállás a DRS-hez, annak beindulása előtt.

A kérdőív környezetvédelmet érintő kérdéseinek tekintetében, a megkérdezettek 77,2%-ának fontos volt a környezetvédelem és 81,2%-uk egyetértett azzal, hogy Magyarországon csökkenteni kell a hulladék mennyiségét. Véleményem szerint, viszonylag pozitívnak értékelhetők ezek az eredmények, mint kiinduló értékek, ha a társadalom hozzáállásáról beszélünk, hiszen látható, hogy a válaszadók nagyobb részének fontos a környezetvédelem és tudatában van annak, hogy a hulladék mennyisége problémát jelent.⁹⁰

A kérdőívet kitöltők 58%-a úgy gondolta, hogy legnagyobb szennyezést a felmérés idején az illegálisan eldobott italcsomagolások okozzák. Ennek fényében, a feltett kérdések válaszaiból egyértelműen kiolvasható volt, hogy a visszaváltási rendszer bevezetésének lenne értelme, mivel a lakosság többsége használná azt.

⁸⁹ BOROS ANITA – KURDI RÓBERT – PÁL LUKÁCS ZOLTÁN – SARKADY ATTILA – BANÁSZ ZSUZSANNA: *Opinion of the Hungarian Population on the Reform of Beverage Packaging Deposit-Refund System*. Sustainability, 2021. Elektronikusán elérhető: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/11/6373#B5-sustainability-13-06373> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 20.) A kérdőívet 2020. augusztus közepétől szeptember közepéig, egy hónapon keresztül (2020. augusztus 12-től szeptember 9-ig) töltötték ki. A minta 20 430 fő választ tartalmazta. Nem volt kötelező minden kérdésre válaszolni, ezért előfordulhat, hogy az eredmények bemutatása során az egyes kérdésekre adott válaszok megoszlása nem éri el a 100%-ot a felkínált válaszlehetőségek miatt.

⁹⁰ BOROS – KURDI – PÁL – SARKADY – BANÁSZ, 2021.

A válaszadók 73,1%-a azt válaszolta, hogy akkor is be kellene vezetni a visszaváltási rendszert, ha a gyártók beépítik annak költségeit a termékek árába és 67,2%-a elfogadhatónak tartotta a megvásárolt termékek árának mérsékelt emelkedését a visszaváltási rendszer fenntartása érdekében, mivel ez hosszú távon jót tesz a környezetnek és végül is visszakapják a különbözetet, ha az italcsomagolást visszaváltják.⁹¹

Megállapítható, hogy a rendszer bevezetése előtt a magyar lakosság meghatározó része üdvözölte a rendszer bevezetését. Az eredmények azonban ennél a konklúziónál jóval többről tanúskodtak, többek között a válaszadók környezetvédelmi kérdésekhez való hozzáállásáról, és arról is, hogy egy ilyen rendszer társadalmi támogatottsága, vagyis az aktív részvétel olyan részletektől függ, amelyek már ekkor kirajzolódtak a megadott válaszokból, mint például a visszaváltási díj mértéke és a fogyasztási szokások.

IV.2.2. A rendszer bevezetése utáni időszak

A magyar társadalom italcsomagolás-visszaváltási rendszerhez való hozzáállásának, a rendszer bevezetése utáni időszakra vonatkozó vizsgálatához egy 2024-ben készített saját kérdőíves felmérés eredményeit⁹² használok fel, amellyel azt szeretném szemléltetni, milyen a társadalmi hozzáállás a DRS-hez, hogyan változott a rendszer bevezetése után.⁹³

A kérdőív környezetvédelmet érintő kérdéseinek tekintetében, a megkérdezettek 100%-ának fontos volt a környezetvédelem és 100%-uk egyetértett azzal, hogy Magyarországon csökkenteni kell a hulladék mennyiségét. Véleményem szerint, a rendszer bevezetése előtti időszakra vonatkozó kérdőíves felméréshez képest ez egy abszolút pozitívan értékelhető változás, ami azt jelzi, hogy az eltelt időszak alatt a társadalom környezetvédelemhez való hozzáállása pozitívan változott és a társadalom még inkább tudatában van annak, hogy a hulladék mennyisége problémát jelent.

A feltett kérdésekre kapott válaszokból egyértelműen kiolvasható, hogy a társadalom tagjainak többsége teljes mértékben egyetértett (55,4%) vagy inkább egyetértett (28,6%) az italcsomagolás-visszaváltási rendszer bevezetésének szükségességével. A válaszok indoklásól kiolvasható, hogy a környezet védelme, a hulladék csökkentése érdekében látták leginkább szükségesnek a rendszer bevezetését.

⁹¹ BOROS – KURDI – PÁL – SARKADY – BANÁSZ, 2021.

⁹² A kérdőívet 2024. október 12-től 2024. november 15-ig töltötték ki. A minta 56 fő válaszait tartalmazta. Nem volt kötelező minden kérdésre válaszolni, ezért előfordulhat, hogy az eredmények bemutatása során az egyes kérdésekre adott válaszok megoszlása nem éri el a 100%-ot a felkínált válaszlehetőségek miatt.

⁹³ Megjegyzendő, hogy a 2024-es kérdőíves felmérés jelentősen kevesebb fő választ tartalmazta, így ezt mindenképpen figyelembe kell venni az összehasonlításnál, de úgy gondolom, a társadalmi hozzáállásban, tudatosságban történő változás így is szembetűnő.

A válaszadók 39,3%-a teljes mértékben egyetértett azzal, hogy az italcsomagolás-visszaváltási rendszer hozzájárul a hulladékcsökkentéshez és a környezetvédelemhez, még további 48,2% inkább egyetértett vele. Pozitívan értékelendő tény továbbá, hogy egyetlen válaszadó sem gondolta úgy, hogy ez a rendszer egyáltalán nem járul hozzá a hulladékcsökkentéshez és a környezetvédelemhez.

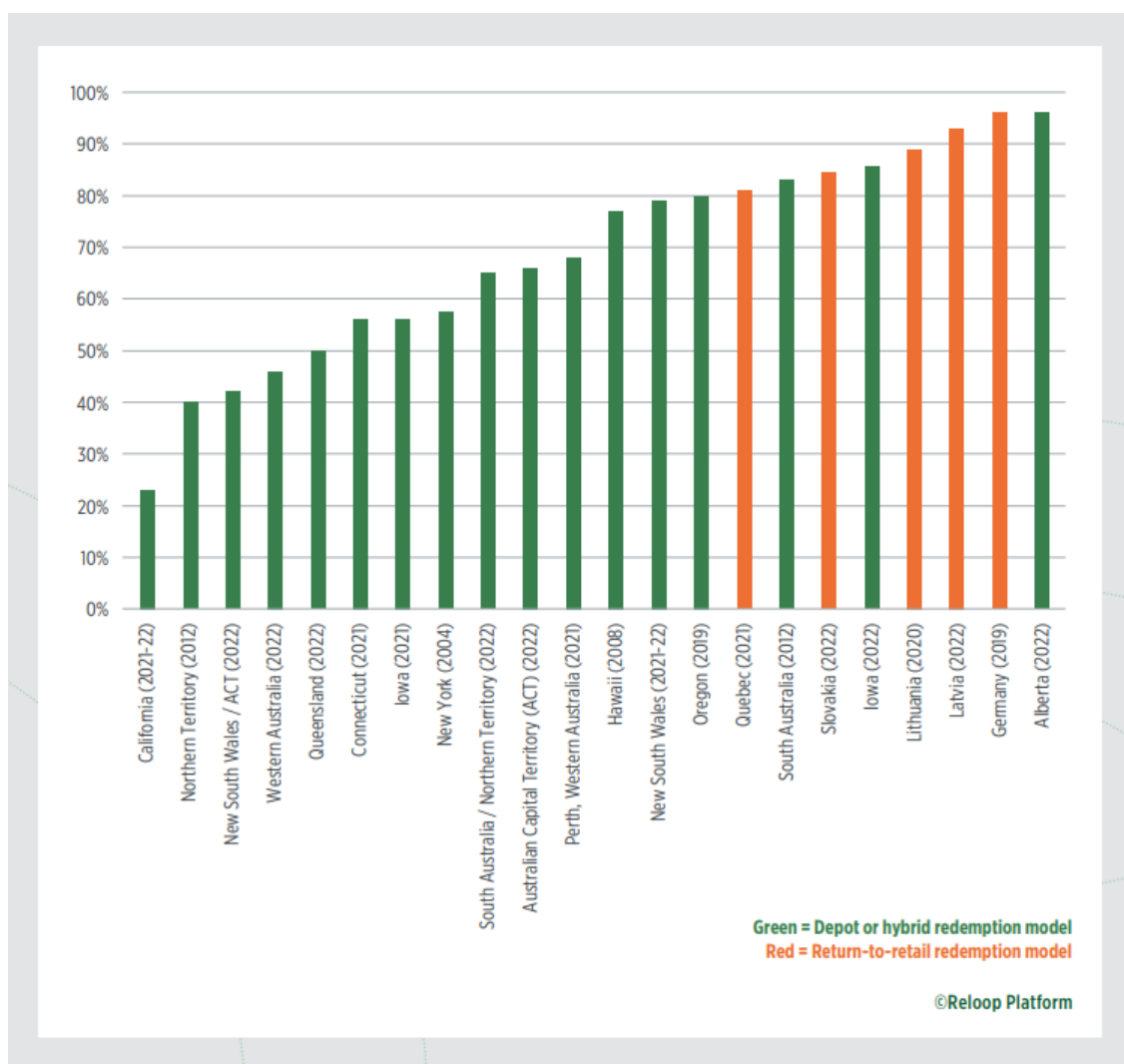
Természetesen, a magyar társadalom rendszerben való aktív részvétele is fontos a rendszer megfelelő működése érdekében. A részvételük ösztönzőjeként a válaszadók 56,6%-a a gazdasági ösztönzőket, vagyis a visszaváltási díj visszakapását jelölte meg legfőbb motivációként, de igen magas arányban a környezeti ösztönzők, vagyis a kevesebb hulladék a környezetben jelenti a másik legfőbb motivációt a megkérdezettek körében (41,5%) a rendszerben való részvételre.

Megállapítható, hogy közvetlenül a rendszer bevezetése után a válaszadók többsége pozitívan áll a rendszerhez és aktívan részt is vesz benne. A rendszer bevezetése előtti időszakhoz képest külön kiemelendő, hogy a társadalom környezethez és hulladékcsökkentéshez való hozzáállása mennyit javult a 2020-as tendenciákhoz képest 2024-re. A részvételre ösztönző tényezők között is körvonalazódott, hogy a gazdasági, valamint a környezeti ösztönzők azok, amelyek a magyar társadalom tagjait a leginkább motiválják a rendszerben való aktív részvételre.

A felmérések nem véletlenül a társadalom szempontjából történő értékelésre összpontosítanak, ugyanis ezen rendszerek sikerességéhez elengedhetetlen, hogy a társadalom elfogadja azt és aktív résztvevője legyen annak. Ugyanez igaz a magyar rendszerre is, amelynek részletesebb ismertetése után, természetesen, a magyar társadalom rendszerhez történő hozzáállásának vizsgálata is szükséges volt ahhoz, hogy kutatási kérdésemet a dolgozat végén megerősíthessem. A társadalom DRS-ben való részvételének motivációit és esetleges akadályait a következő, ötödik fejezetben szeretném kifejteni.

V. Fogyasztók részvétele az italcsomagolás-visszaváltási rendszerben

A rendszerek magas gyűjtési és újrahasznosítási arányainak köszönhetően jelentős mennyiségű italcsomagolást térítettek már el a hulladéklerakástól, és biztosították a gazdaságba való visszakerülésüket. Annak ellenére, hogy a DRS-ek bizonyítottan képesek magas gyűjtési és újrahasznosítási arányt elérni, sikerük nagymértékben függ a fogyasztók részvételétől. Ha a fogyasztók nem viszik vissza üres italcsomagolásukat, akkor az újrahasznosítási arány alacsony marad, és a rendszer előnyei nem fognak teljes mértékben érvényesülni.⁹⁴

8. ábra: A fogyasztók bejelentett részvételi aránya a DRS-ben, világszerte.⁹⁵

⁹⁴ Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet. Reloop. Resources remain resources. 2023. 4. p. Elektronikusan elérhető: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/Consumer-participation-in-DRS-factsheet.pdf> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁹⁵ Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet. Reloop. Resources remain resources. 2023. 5. p.

A 8. ábra európai országokra vonatkozó adatainak és az 5. ábra, valamint a 6. ábra európai országokra vonatkozó adatainak összehasonlításával kiderül, hogy a DRS sikeressége igenis összefüggésbe hozható a fogyasztók aktív részvételével.

A kutatások azt mutatják – és ezt saját kutatási munkám eredménye is megerősíti –, hogy a fogyasztók számos tényező alapján döntenek a betétdíj-visszatérítési rendszerekben való részvételről. Annak érdekében, hogy a társadalom rendszerhez történő hozzáállását megértsük, kulcsfontosságú, hogy azonosítsuk a fő motivációkat a rendszerben való részvételre, illetve azokat az akadályokat is, amelyek meggátolják az aktív fogyasztói részvételt. Ezen tényezőket figyelembe véve olyan rendszereket lehet kialakítani, amelyek hatékonyabbak, és amelyek a lehető leghosszabb ideig tartják az üres göngyölegeket a gazdaságban, ami a körforgásos gazdaság kialakításának lényeges eleme.⁹⁶

A fejezetben a főbb motivációk és akadályok kerülnek bemutatásra, amelyeket néhány kutatás eredményével kívánok alátámasztani.

V.1. A fő motivációk a DRS-ben való részvételre

V.1.1. Gazdasági ösztönzők

A fő motivációk között említhetjük a gazdasági ösztönzőket, ugyanis sok fogyasztó számára a betétdíj visszakapása erősen motiváló tényező az italcsomagolások visszaváltására, ahelyett hogy szemétként vagy szelektív hulladékgyűjtőbe dobnák őket.⁹⁷

- Egy 2022 novemberében, hét európai országra vonatkozó tanulmány megállapította, hogy a fogyasztók elsődleges motivációja a DRS-ben való részvételre az volt, hogy visszakapják az italcsomagolásokra fizetett betétet, és a válaszadók 76%-a jelölte meg ezt kulcstényezőként.⁹⁸
- Egy nemrégiben végzett tanulmányban Lettország betétdíjas rendszerének üzemeltetője megállapította, hogy a lakosok 93%-a használja a DRS-t az italcsomagolások újrahasznosítására és a rendszer használatának elsődleges motivációja a pénzvisszatérítés volt, amelyet a válaszadók 59%-a nevezett meg motivációként.⁹⁹

⁹⁶ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 1. p.

⁹⁷ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 8. p.

⁹⁸ *How recycling habits impact shopping behavior: Consumer engagement with deposit return systems in Europe.* TOMRA. 2023. február. Elektronikusan elérhető: <https://www.tomra.com/en/reverse-vending/media-center/news/2023/consumer-research-launch> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

⁹⁹ FELDMANIS, KRISTAPS - ENG.LSM.LV: *Deposit system used by majority of Latvian public.* LSM+. 2022. november 17. Elektronikusan elérhető: <https://eng.lsm.lv/article/society/environment/deposit-system-used-by-majority-of-latvian-public.a483036/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

- Egy másik felmérésben, Bulgáriában azt kérdezték, hogy mi motiválná őket arra, hogy visszavigyék a műanyagpalackokat, ha kormányuk bevezetne egy betétdíjas rendszert. A válaszadók több mint fele, 56%-a a „pénzüik visszakapását” nevezte meg fő motivációnak, amit a betéti visszatérítés jótékonyági célokra történő adományozásának lehetősége követett 49%-al.¹⁰⁰
- Egy 2021-es, Portugáliában végzett közvélemény-kutatás a DRS bevezetésének lakossági megítélését vizsgálta, amelynek eredménye, hogy a betét visszakapásának pénzügyi ösztönzője erős motiváló tényező volt a portugál fogyasztók számára. Ezt a válaszadók 93,2%-a nevezte meg fő motivációként.¹⁰¹
- A 2024-ben készült saját felmérésemben, a magyar társadalomra vonatkozóan, egyértelműen kirajzolódott, hogy a gazdasági ösztönzők, vagyis a visszaváltási díj visszakapása jelenti a legnagyobb motivációt a fogyasztók számára, a megkérdezettek 56,6%-a ezt nevezte meg legfőbb motivációként.¹⁰²

V.1.2. Környezeti ösztönzők

A fő motivációk között említhetjük a rendszer környezetre gyakorolt pozitív hatását is, hiszen bár a visszakapott betétdíj jelentős motiváló tényező sok fogyasztó számára, egy másik fontos mozgatórugó a fogyasztók környezettudatossága.¹⁰³

- A korábbiakban említett, hét európai országban végzett felmérés szerint a környezeti szempontok voltak a második legfontosabb motiváció az italcsomagolások visszaváltására, a válaszadók 59%-a nyilatkozott úgy, hogy ez egy jelentős mozgatórugó. A tanulmány szerint a fiatalabb válaszadókat különösen a környezeti aggodalmak motiválták, 62%-uk nevezte ezt meg a részvétel okaként. Ezen kívül országok közötti különbségek is megfigyelhetők, Svédországban és Szlovákiában a környezetvédelem volt a legfontosabb motiváló tényező.¹⁰⁴

¹⁰⁰ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 8. p.

¹⁰¹ *91.6% of the Portuguese want a generalized deposit return system for drinks.* SCIAENA. 2021. március 25. Elektronikusan elérhető: <https://www.sciaena.org/en/91-6-of-portuguese-people-want-a-generalized-deposit-return-system-for-drinks/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

¹⁰² A 2024-ben készített saját kérdőíves felmérés eredményei alapján.

¹⁰³ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 9. p.

¹⁰⁴ *How recycling habits impact shopping behavior: Consumer engagement with deposit return systems in Europe.* TOMRA. 2023.

- A fent említett lettországi felmérésben a válaszadók 37%-a említette a környezeti szempontokat, és a résztvevők 43%-a a „kevesebb hulladék a természetben” okot nevezte meg a részvétel fő indokaként.¹⁰⁵
- A már említett portugál lakosok körében végzett felmérés szerint az italcsomagolások visszaváltásának második legfontosabb motiváló tényezője, amit a válaszadók 87%-a jelölt meg, az általa nyújtott környezeti előnyök voltak. Továbbá a válaszadók 86,7%-a említette, hogy a betétdíjas rendszer hatékony módja az óceánok és a szárazföld hulladékcsökkentésének.¹⁰⁶
- Egy 2019-ben, a *Zero Waste Scotland* által végzett felmérés szerint a válaszadók 72%-a úgy nyilatkozott, hogy a környezet védelme motiválná őket az üres italcsomagolások visszaváltásában, továbbá 70%-uk a szemét csökkentését Skóciában egy másik fontos indokként említette.¹⁰⁷
- Egy romániai lakosok körében végzett felmérés szerint a válaszadók 44%-a a környezetvédelem miatt váltaná vissza a csomagolásokat, míg 32%-uk egy „tisztább környezetért” tenné ezt. Emellett 10%-uk azt nyilatkozta, hogy azért váltaná vissza a csomagolásokat, mert már most is újrahasznosítanak vagy támogatják az újrahasznosítást.¹⁰⁸
- A 2024-ben készült saját felmérésemben, a magyar társadalomra vonatkozóan, a válaszadók 41,5%-a számára a környezeti ösztönzők, vagyis a kevesebb hulladék a környezetben jelenti az egyik legfőbb motivációt a rendszerben való részvételre.¹⁰⁹

V.1.3. Jótékonyság

Egyes fogyasztók számára a betétdíj jótékonyági szervezeteknek vagy helyi közösségi csoportoknak való adományozásának lehetősége szintén egy kiemelt motiváció a rendszerben való részvételhez.¹¹⁰

¹⁰⁵ FELDMANIS, KRISTAPS - ENG.LSM.LV: *Deposit system used by majority of Latvian public*. LSM+. 2022.

¹⁰⁶ 91.6% of the Portuguese want a generalized deposit return system for drinks. SCIAENA. 2021.

¹⁰⁷ Scots back recycling scheme that gives them a role in fighting climate emergency. Zero Waste Scotland. 2019. szeptember 1. 2019. Elektronikusan elérhető: <https://www.zerowastescotland.org.uk/press-release/scots-back-recycling-scheme-gives-them-role-fighting-climate-emergency> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

¹⁰⁸ BARAC, PETRE: 9 out of 10 Romanians say that they will return plastic, glass or metal packaging after the introduction of the Warranty-Return System. TheDiplomat. 2021. július 21. Elektronikusan elérhető: <https://www.thediplomat.ro/2021/07/21/9-out-of-10-romanians-saythat-they-will-return-plastic-glass-or-metal-packaging-after-the-introduction-of-the-warranty-return-system/> (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

¹⁰⁹ A 2024-ben készített saját kérdőíves felmérés eredményei alapján.

¹¹⁰ Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet. Reloop. Resources remain resources. 2023. 10. p.

- Egy 2020-as, bolgár lakosok körében végzett közvélemény-kutatás szerint a válaszadók közel fele, 49%-a azt nyilatkozta, hogy visszaváltaná a műanyag palackjait, ha a betétdíjat jótékonyági célokra irányítanák.

V.2. A fő akadályok a DRS-ben való részvételre

V.2.1. Kényelmetlenség

A részvétel elmaradásának egyik leggyakoribb oka az italcsomagolások visszaváltási pontokra történő eljuttatásának kényelmetlensége, akár vélt, akár valós. A kutatások szerint az olyan tényezők, mint a használat egyszerűsége és az erre fordított idő, nagy hatással vannak a betétdíjas rendszerek használatára:¹¹¹

- Egy 2018-as, litvániai felmérésben a válaszadók 11%-a javasolta a rendszer fejlesztésére a gyűjtőpontok és visszaváltó automaták számának növelését.¹¹²
- A 2024-ben készült saját felmérésemben, a magyar társadalomra vonatkozóan, 39,3% azt válaszolta, hogy véleménye szerint lehetne egyszerűsíteni a visszaváltási folyamatot. Az indoklásban különösen a visszaváltó automatákkal kapcsolatos problémák, mint az egyesével történő bedobálás, hosszú sorok a visszaváltási automatáknál, több és modernebb automata iránti szükség merültek fel.¹¹³

V.2.2. Tudatosság hiánya

Egy másik gyakori akadály, amely a kutatásokból azonosítható, az a tudatosság hiánya. Ez jelentheti ismeretek hiányát a visszaváltási pontok helyszíneiről, arról, hogy mely italcsomagolások válthatók vissza betétért, vagy arról, hogy a betétdíjas rendszer milyen előnyöket nyújt a szelektív hulladékgyűjtéshez képest:¹¹⁴

- A 2024-ben készült saját felmérésemben, a magyar társadalomra vonatkozóan, a válaszadók közül többen említették, hogy hiányos ismertekkel rendelkeznek, vagy csak a legalapvetőbb információkról van tudomásuk a rendszerrel kapcsolatban.¹¹⁵

¹¹¹ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 15. p.

¹¹² *Opinion Survey of the Country Residents on the Deposit System for Single-Use Packaging.* ESOMAR és az Independent Research Institutes Network. 2018. január. 21. p. Elektronikusan elérhető: https://minzp.sk/files/aktuality/lithuania-survey-2018_01_en_v1.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. október 12.)

¹¹³ A 2024-ben készített saját kérdőíves felmérés eredményei alapján.

¹¹⁴ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 12. p.

¹¹⁵ A 2024-ben készített saját kérdőíves felmérés eredményei alapján.

V.2.3. Az italcsomagolások jogosultságának hiánya

A kutatásokban egy további akadályként az italcsomagolások jogosultságának hiánya azonosítható:¹¹⁶

- 2018-ban egy Litvániában végzett felmérésben a válaszadókat arra kérték, hogy tegyenek javaslatokat a DRS működésének és a vásárlói elégedettség javítására. A rendszer kiterjesztése volt a második legnépszerűbb javaslat, amit válaszadók 11%-a említett.¹¹⁷

Megjegyzendő, hogy minden egyes felmérés egyedi kérdéseket tett fel a kutatásokban résztvevőknek, emiatt az eredmények közvetlen összehasonlítása nem lehetséges egységesített módon. Ugyanakkor, a különböző tanulmányok eredményeiből jól körvonalazódnak a motivációk és az akadályok is. Bár ezek régióként és kontextusonként eltérőek lehetnek, egyértelmű, hogy a fogyasztók rendszerhez való hozzáállása jelentősen meghatározza annak sikerességét. A DRS-ben való részvételnek növelése olyan sokoldalú megközelítést igényel, amely figyelembe veszi a különböző régiókból származó fogyasztók különböző igényeit és preferenciáit.¹¹⁸

V.3. „Egyszerű” megoldás a fogyasztók DRS-ben való részvételének növelésére

A leírtak alapján megállapítható, hogy egy sikeres DRS működtetéséhez elengedhetetlen a rendszerben részt vevő társadalomnak az ismerete, igényeinek és preferenciáinak megismerése, hiszen egy sikeres, magas visszagyűjtési-arányokkal rendelkező rendszerhez elengedhetetlen a fogyasztók aktív részvétele. Ennek alapjait, pedig úgy gondolom, hogy a már fiatal korban történő tudatosság-növelés, amelyet az otthonról hozott, valamint az oktatási rendszerek által történő környezeti nevelés tudja megadni.

A fiatal korban történő tudatosságra való nevelés elősegítheti az ilyen és ehhez hasonló, környezetre gyakorolt hatásában pozitív rendszerek működését az aktív részvétellel, amely eredményében magasabb gyűjtési arányokat, magasabb újrafeldolgozottságot, ezáltal hatékonyabb körforgásos gazdaságot eredményezhet, ami fenntartható jövőnk kialakítása szempontjából kulcsfontosságú kérdés a ma generációinak.

¹¹⁶ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 12. p.

¹¹⁷ *Opinion Survey of the Country Residents on the Deposit System for Single-Use Packaging.* ESOMAR és az Independent Research Institutes Network. 2018. 21. p.

¹¹⁸ *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet.* Reloop. Resources remain resources. 2023. 17. p.

Az utóbbiak alapján, megerősíthető dolgozatom elején tett állításom, miszerint: akár uniós szabályozásról, akár tagállami belső jogszabályokról van szó, különösen a környezetvédelmet érintő kérdésekben, a jogszabály adott társadalomban történő érvényesülése nagymértékben függ az adott társadalomtól, annak környezeti ügyekhez történő hozzáállásától és környezeti tudatosságától.

VI. Záró gondolatok

A hulladék kérdése az egyik legnagyobb és legösszetettebb kihívása korunknak. Az egyre csak növekvő hulladékmennyiség komoly terhelést jelent a környezetünkre, így mára a hulladék kezelése, újrahasznosítása és újrafeldolgozása kiemelt fontosságú kérdéssé vált. A megfelelő megoldások megtalálása mellett az EU is elkötelezett, hiszen egy olyan globális problémáról beszélünk, amely már regionális és nemzetközi szinten is a lehető leghamarabb megoldandó problémák között szerepel, az utóbbi időben egyre hangsúlyosabban.

Ennek következtében, az EU-ban közel tíz éve került a figyelem középpontjába a körforgásos gazdaság koncepciója. Ebben a körforgásos rendszerben jelentős szerepet játszik a csomagolási hulladék is, amely az egyik legnagyobb problémát jelenti a keletkező hulladékok tekintetében az EU-ban is. A csomagolási hulladék egyre növekvő mennyiségének kezelésének egy eszközeként tekintenek a betétdíjas rendszerekre, amelyeket az utóbbi években számos uniós tagállam, köztük Magyarország is bevezetett. Ezek a rendszerek és az általuk hozott változások jelentősen érintik – többek között – a fogyasztókat is.

A kutatásom célja az volt, hogy a 2024. január 1-től Magyarországon is bevezetésre került italcsomagolás-visszaváltási rendszer apropóján, megerősítsem azt az állítást, miszerint: akár uniós szabályozásról, akár tagállami belső jogszabályokról van szó, különösen a környezetvédelmet érintő kérdésekben, a jogszabály adott társadalomban történő érvényesülése nagymértékben függ az adott társadalomtól, annak környezeti ügyekhez történő hozzáállásától és környezeti tudatosságától.

Ezen állítás megerősítésére, úgy gondoltam, hogy mindenképp szükséges a gyökerekhez visszanyúlni: a körforgásos gazdaság koncepciójának és szabályozásának megjelenéséhez az EU-ban, valamint konkrétan a csomagolási hulladék problémájának erősödéséhez és annak szabályozásának megjelenéséhez uniós szinten. Emiatt a második fejezetben e két tényező, a körforgásos gazdaság és a csomagolási hulladék részletes leírására került sor, amely alapján könnyen megérthető a betétdíjas rendszerek ezen jogszabályi környezetben való működtetése. A betétdíjas rendszer ugyanis egyike azon eszközöknek, amelyek hatással vannak számos kérdésre, a szennyezéstől a fenntarthatóbban tervezett termékekig, ezáltal a csomagolási hulladék keletkezésének csökkenésére is. Ezt a rendszert a hulladékgazdálkodás legégetőbb problémáinak, különösen az alacsony szelektív gyűjtési és újrahasznosítási arányok, valamint a hulladéklerakás kezelésére javasolt megoldásként emlegetik.

Emiatt a harmadik fejezetben az italcsomagolás-visszaváltási rendszereket szerettem volna az addig leírtak alapján kontextusba helyezni és egy általános ismertetőt adni róluk, kitekintéssel az Európai Unióban működő rendszerekre. A kialakulásuk kapcsán fontosnak tartottam érzékeltetni, hogy a megjelenésük, háttérbe szorulásuk, majd ismételten a figyelem középpontjába kerülésük milyen körülményeknek voltak köszönhetőek. A rendszerek ismertetésénél, működésük leírásánál figyelembe kell venni, hogy a különbözőségük okán, meghatározott szempontok alapján, egymás mellé állítva összehasonlítani őket több okból kifolyólag is nehéz, illetve nem célszerű, valamint nem is volt célja dolgozatomnak. Ugyanakkor, közös vonásaik is vannak, amelyeket érdemesnek tartottam kiemelni, és részletesebben foglalkoztam a rendszerek eredményeivel, vagyis gyűjtési és újrahasznosítási arányaival és társadalmi támogatottságukkal. Ezen információk ismeretében, úgy gondolom, nem meglepő, hogy 2024 végén világszerte összesen 59 betétdíjas DRS működik az egyszer használatos italos dobozok gyűjtésére és újrahasznosítására, amelyek több mint 473 millió embert érintenek,¹¹⁹ akiknek az aktív részvétele elengedhetetlen egy sikeres rendszer működtetéséhez.

A negyedik fejezetben a Magyarországon bevezetésre került rendszert elemezem részletesen, amelyet egy általam készített interjú alapján írtam meg. Két kérdőív eredményének felhasználásával pedig a magyar társadalom rendszerhez való hozzáállását is szerettem volna felmérni, hiszen érzékelhető volt, már az ezt megelőző fejezetben is, hogy egy rendszer társadalmi elfogadottsága jelentősen meghatározza annak sikerét és jövőjét. Ha a társadalom pozitívan és tudatosan áll hozzá, nagyobb valószínűséggel fogja használni azt, emiatt emberek hajlandósága a csomagolások visszaváltására jelentősen befolyásolja a rendszer hatékonyságát. A magyar társadalom rendszerhez való hozzáállásáról megállapítható, hogy közvetlenül a rendszer bevezetése után a válaszadók többsége pozitívan áll a rendszerhez és aktívan részt is vesz benne. A rendszer bevezetése előtti időszakhoz képest külön kiemelendő, hogy a társadalom környezethez és hulladékcsökkentéshez való hozzáállása mennyit javult a 2020-as tendenciákhoz képest 2024-re.

A felmérések nem véletlenül a társadalom szempontjából történő értékelésre összpontosítanak, ugyanis. mint érzékelhető volt, ezen rendszerek sikerességéhez elengedhetetlen, hogy a társadalom elfogadja azt és aktív résztvevője legyen annak. Ezért a fogyasztók DRS-ben való részvételének motivációit és esetleges akadályait a következő, ötödik fejezetben tárgyalom, a szakirodalom, közvélemény-kutatások, valamint a személyes

¹¹⁹ *Public support for deposit return systems. Fact sheet. 2024. 4. p.*

kutatásaim alapján. A fejezetben leírtak alapján, úgy gondolom, hogy a már fiatal korban történő tudatosság-növelés, amelyet az otthonról hozott, valamint az oktatási rendszerek által történő környezeti nevelés tud megadni, alapvető fontosságú. A fiatal korban történő tudatosságra való nevelés elősegítheti az ilyen és ehhez hasonló, környezetre gyakorolt hatásában pozitív rendszerek működését az aktív részvétellel. Ez magasabb gyűjtési arányokat, magasabb újrafeldolgozottságot, ezáltal hatékonyabb körforgásos gazdaságot eredményezhet, ami fenntartható jövőnk kialakítása szempontjából kulcsfontosságú kérdés a ma és jövő generációinak.

Mindent összevetve, véleményem szerint, megerősíthető dolgozatom elején tett állításom, miszerint: akár uniós szabályozásról, akár tagállami belső jogszabályokról van szó, különösen a környezetvédelmet érintő kérdésekben, a jogszabály adott társadalomban történő érvényesülése nagymértékben függ az adott társadalomtól, annak környezeti ügyekhez történő hozzáállásától és környezeti tudatosságától.

Azért tartottam fontosnak ezen hipotézis köré építeni a kutatásomat, amely középpontjában az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek állnak, hogy hangsúlyozzam annak fontosságát, hogy a környezeti problémák kezelésében a jogszabályok önmagukban nem elegendők, a társadalmi szemléletformálás és a lakosság aktív részvétele kulcsfontosságú tényezők. Az italcsomagolás-visszaváltási rendszerek nemcsak technikai vagy gazdasági megoldások, hanem egyfajta társadalmi együttműködést is igényelnek, amelyben az egyének és közösségek felismerik saját szerepüket a fenntarthatóság előmozdításában.

Egy ilyen rendszer sikere nemcsak a jogi háttér meglétén múlik, hanem azon is, hogy az emberek mennyire érzik magukénak a környezetvédelem ügyét, és hajlandóak-e alkalmazkodni az új szabályokhoz. Ezért hangsúlyoztam kutatásomban a fiatal korosztály környezeti nevelését, amely hozzájárulhat egy ilyen rendszer elfogadottságához.

A környezettudatosság növelése nem csupán elvont eszme, hanem egy jól működő, mérhető és kézzelfogható eredményekkel járó rendszer sarokköve, amely nemcsak a jelenlegi, hanem a jövő generációinak életminőségét is meghatározza. Ezáltal felvehető a harc az olyan súlyos globális problémákkal, mint a hulladék keletkezésének kérdése, egy mindenki számára élhető bolygó és biztonságos jövő érdekében.

Irodalomjegyzék

Könyvek, tanulmányok és online elérhető források:

1. A csomagolási hulladékon belüli egyes anyagok aránya az Eurostat 2021. évre vonatkozó becslése alapján. Eurostat. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_waspac_custom_8969612/default/bar?lang=en
2. Az EU hulladékgazdálkodási jogszabálya. Elektronikusan elérhető: http://publications.europa.eu/resource/cellar/113a2c92-81f9-4d72-8a83-a58a071e8a05.0009.03/DOC_1#keyterm_E0001
3. BARAC, PETRE: *9 out of 10 Romanians say that they will return plastic, glass or metal packaging after the introduction of the Warranty-Return System*. TheDiplomat. 2021. július 21. Elektronikusan elérhető: <https://www.thediplomat.ro/2021/07/21/9-out-of-10-romanians-saythat-they-will-return-plastic-glass-or-metal-packaging-after-the-introduction-of-the-warranty-return-system/>
4. BOROS ANITA – KURDI RÓBERT – PÁL LUKÁCS ZOLTÁN – SARKADY ATTILA – BANÁSZ ZSUZSANNA: *Opinion of the Hungarian Population on the Reform of Beverage Packaging Deposit-Refund System*. Sustainability, 2021. Elektronikusan elérhető: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/11/6373#B5-sustainability-13-06373>
5. *Changing how we produce and consume: New Circular Economy Action Plan shows the way to a climate-neutral, competitive economy of empowered consumers*. Press release. The official website of the European Commission. 2020. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420
6. *Circular economy: definition, importance and benefits*. 2023. The official website of the European Parliament. Elektronikusan elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits>
7. *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications*. Fact sheet. Reloop. Resources remain resources. 2023. 4. p. Elektronikusan elérhető: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/Consumer-participation-in-DRS-factsheet.pdf>
8. *Deposit return systems: How they perform*. Reloop. Resources remain resources, 2022. május. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2022/12/RELOOP_Factsheet_Performance_12I2022.pdf

9. *Deposit return systems: How they perform*. Reloop. Resource remain resources, 2024. május. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Factsheet_Performance_May2024_Web.pdf
10. *DRS European Countries Map*. Natural Mineral Waters Europe. 2024. Elektronikusan elérhető: <https://naturalmineralwaterseurope.org/drs-map/>
11. *Detailed overview and results of the current deposit return scheme implementations in Europe*. 2024. augusztus 16. Sensoneo. 2024. Elektronikusan elérhető: <https://sensoneo.com/waste-library/deposit-return-schemes-overview-europe/>
12. FELDMANIS, KRISTAPS - ENG.LSM.LV: *Deposit system used by majority of Latvian public*. LSM+. 2022. november 17. Elektronikusan elérhető: <https://eng.lsm.lv/article/society/environment/deposit-system-used-by-majority-of-latvian-public.a483036/>
13. *Global Deposit Book. An Overview of Deposit Return Systems for Single-Use Beverage Containers*. 2022. Reloop. Resources remain resources. 2022. 3-163 pp. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Global_Deposit_Book_11I202.pdf
14. *Ha a kör bezárul – a körforgásos gazdaság jelentősége és lehetőségei*. PricewaterhouseCoopers Magyarország Kft. 2018. Elektronikusan elérhető: <https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf>
15. *How recycling habits impact shopping behavior: Consumer engagement with deposit return systems in Europe*. TOMRA. 2023. február. Elektronikusan elérhető: <https://www.tomra.com/en/reverse-vending/media-center/news/2023/consumer-research-launch>
16. *Január 1-től Magyarországon is elindul a kötelező visszaváltási rendszer*. 2023. Energiaügyi Minisztérium. Magyarország Kormánya hivatalos oldala. Elektronikusan elérhető: <https://kormany.hu/hirek/januar-elsejetol-magyarorszagon-is-elindul-a-kotelezo-visszavaltasi-rendszer>
17. *Kiterjesztett gyártói felelősségi (EPR) rendszer*. MOHU. Elektronikusan elérhető: <https://mohu.hu/nem-lakossagi-ugyfelek/kiterjesztett-gyartoi-felelosseg-epr>
18. *Opinion Survey of the Country Residents on the Deposit System for Single-Use Packaging*. ESOMAR és az Independent Research Institutes Network. 2018. január. 21. p. Elektronikusan elérhető: https://minzp.sk/files/aktuality/lithuania-survey-2018_01_en_v1.pdf

19. *Packiging*. The official website of the European Council and Council of the European Union. Elektronikusan elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/packaging/>
20. *Packaging: Council and Parliament strike a deal to make packaging more sustainable and reduce packaging waste in the EU*. The official website of the European Council and Council of the European Union. Elektronikusan elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/03/04/packaging-council-and-parliament-strike-a-deal-to-make-packaging-more-sustainable-and-reduce-packaging-waste-in-the-eu/>
21. *Packiging waste statistics*. Eurostat. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics
22. POMÁZI ISTVÁN – SZABÓ ELEMÉR: *A körforgásos gazdaság az Európai Unióban, Franciaországban és Németországban*. Magyar tudomány. 2019. 180. évf. 8. sz. 1199-1212. pp.
23. *Public support for deposit return systems. Fact sheet*. 2024. február. Reloop. Resources remain resources. Elektronikusan elérhető: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/fact-sheet-public-support-for-drs.pdf>
24. *Scots back recycling scheme that gives them a role in fighting climate emergency*. Zero Waste Scotland. 2019. szeptember 1. 2019. Elektronikusan elérhető: <https://www.zerowastescotland.org.uk/press-release/scots-back-recycling-scheme-gives-them-role-fighting-climate-emergency>
25. SPASOVA, BILYANA: *Deposit-Refund Systems in Europe*. ARC+. Brüsszel. 2019. Elektronikusan elérhető: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/2019_acr_deposit-refund_systems_in_europe_report.pdf
26. TUGRAN, TUGCE: *Deposit Refund Systems in the EU*. ACR+ 2023. Elektronikusan elérhető: https://www.acrplus.org/media/origin/images/technical-reports/2023_ACR_Deposit_Refund_Systems_EU_Report.pdf
27. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7859-2024-INIT/en/pdf>
28. *91.6% of the Portuguese want a generalized deposit return system for drinks*. SCIAENA. 2021. március 25. Elektronikusan elérhető: <https://www.sciaena.org/en/91-6-of-portuguese-people-want-a-generalized-deposit-return-system-for-drinks/>

29. 2024. január 1-től új italcsomagolás visszaváltási rendszer lesz Magyarországon. 2023. október 09. MOHU. Elektronikusan elérhető: <https://mohu.hu/media/hirek/2024-január-1-tol-uj-italcsomagolas-visszavaltasi-rendszer-lesz-magyarorszagon.html>

Uniós jogforrások és egyéb dokumentumok:

1. Az Európai Parlament és a Tanács 2008/98/EK irányelve (2008. november 19.) a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről.
2. COM (2015) 614 final - Az anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv.
3. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/851 irányelve (2018. május 30.) a hulladékokról szóló 2008/98/EK irányelv módosításáról.
4. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/852 irányelve (2018. május 30.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról.
5. COM (2020) 98 final - A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv.
6. Az Európai Parlament 2021. február 10-i 2020/2077(INI) állásfoglalása a körforgásos gazdaságról szóló új cselekvési tervről.
7. COM (2022) 677 final - Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a csomagolásról és a csomagolási hulladékról, az (EU) 2019/1020 rendelet és az (EU) 2019/904 irányelv módosításáról, valamint a 94/62/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.
8. COM (2023) 304 final - A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a települési és csomagolási hulladék újrafeldolgozására vonatkozó 2025-ös célértékektől és a hulladéklerakás csökkentésére vonatkozó 2035-ös célértéktől való elmaradás kockázatának kitett tagállamok azonosításáról.

Magyar jogforrások:

1. 450/2023. (X. 4.) Korm. rendelet a visszaváltási díj megállapításának és alkalmazásának, valamint a visszaváltási díjas termék forgalmazásának részletes szabályairól.
2. 2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról.
3. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Ábrák:

1. ábra: Körforgásos gazdaság. Forrás: *Circular economy: definition, importance and benefits*. 2023. The official website of the European Parliament. Elektronikusan elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits>
2. ábra: Csomagolási hulladék az EU-ban 2010 és 2021 között. Forrás: *Packaging waste statistics*. Eurostat. Elektronikusan elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics
3. ábra: Hulladékhierarchia az EU-ban. Forrás: *Packaging*. The official website of the European Council and Council of the European Union. Elektronikusan elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/packaging/>
4. ábra: DRS-ek jelenlegi státusza Európában. Forrás: *Detailed overview and results of the current deposit return scheme implementations in Europe*. 2024. augusztus 16. Sensoneo. 2024. Elektronikusan elérhető: <https://sensoneo.com/waste-library/deposit-return-schemes-overview-europe/>
5. ábra: Az egyszer használatos italos dobozok teljes visszagyűjtési aránya a betétdíjas visszavételi rendszerekben, Európában, országonként. Forrás: *Deposit return systems: How they perform. Reloop. Resources remain resources*, 2024. május. 14. p. Elektronikusan elérhető: https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/RELOOP_Factsheet_Performance_May2024_Web.pdf
6. ábra: A DRS társadalmi támogatottsága Európában. Forrás: *Public support for deposit return systems. Fact sheet*. 2024. 6. p. Az ábra adatainak értelmezéséhez és részleteihez lásd: *Public support for deposit return systems. Fact sheet*. 2024. február. Reloop. Resources remain resources. 2024. 4. p. Elektronikusan elérhető: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/fact-sheet-public-support-for-drs.pdf>
7. ábra: Az egyutas és a többutas palack jelölése Magyarországon. Forrás: *2024. január 1-től új italcsomagolás visszaváltási rendszer lesz Magyarországon*. 2023. október 09. MOHU. Elektronikusan elérhető: <https://mohu.hu/media/hirek/2024-január-1-tol-uj-italcsomagolas-visszavaltasi-rendszer-lesz-magyarorszagon.html>
8. ábra: A fogyasztók bejelentett részvételi aránya a DRS-ben, világszerte. Forrás: *Consumer participation in deposit return systems: drivers, barriers, and implications. Fact sheet*. Reloop. Resources remain resources. 2023. 5. p. Elektronikusan elérhető:

Elektronikusan

elérhető:

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2023/05/Consumer-participation-in-DRS-factsheet.pdf>

Táblázatok:

1. táblázat: A 2018/852 irányelvben meghatározott célértékek. Forrás: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/852 irányelve (2018. május 30.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról. HL L 150., 2018.6.14, p. 141–154 alapján készített saját szerkesztésű táblázat.